

Michael Cobabus Ephraim Praetorius

Atheus Animae humanae immortalitatem, corporum nostrorum Resurrectionem, extremumque iudicium, ex Coheleth c. 3 v. 18, 19, 20, 21. impugnans, Proprio Gladio Iugulatus

Rostochii: Richelius, 1683

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn737562765>

Druck Freier Zugang

RU theol. 30.Jan. 1683

Cobabus, Mich.

שְׁמֵהּ
אֲתֵימָן

ATHEUS

Animæ humanæ immortalitatem, corporum nostrorum Resurrectionem, extremumq̄ve iudicium, ex Coheleth c. 3, v. 18, 19, 20, 21. impugnans,

PROPRIO GLADIO JUGULATUS,

Quem,

DEO opt. max. feliciter adspirante,
Consensu Pl. Rev. Facultatis Theologicæ,

PRÆSIDE

MICHAELE COBABO,
SS. Theol. Doctore famigeratissimô, ejus-
dêmq̄; Professore celeberrimo,

*Domino Præceptore, Hospite, ac Fautore suo ætatem colendo
& observando,*

in Alma hac ROSARUM,

publice sistere constituit

AUCTOR

EPHRAIM PRÆTORIUS,

Dantiscanus.

A. Æ. V. M. DC. LXXIII. D. XXX. Jun.

Horis matutinis in Auditorio Majori.

ROSTOCHII,

Typis JACOBI RICHELII, Senat. Typog.

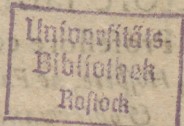
ATHENS

Anno MDCCLXXXIII, die 15. Julii, in Aula Magna Universitatis Rostochensis, ex Decreto Facultatis Theologicae, publicè habita.

PROPRIO GLADIO
JUGULATUS

DEO OPT. MAX. FELICITER ADHAESIT
Consensus Rev. Facultatis Theologicae
PRÆSIDE

MICHAELIS COBARO,
Ss. Theol. Doctore honoratissimo, eius-

in Alma Mater ROSARUM,
publicè habere constituit

AUCTOR
EPHRAIM PRÆTORIUS

A. M. D. C. LXXXIII. D. XII. Julii.
Hortis maritimi in Auditorio Majori

ROSTOCHI,
JACOBI RICHELII, Scæv. Prg.

Procemium.

Nullus unquam fidei divine articulus, adversarios expertus est atq; impugnatores infestos, imò derisores etiam atq; contemptores Sathannicos, est is certè articulus, quem de animæ humanæ immortalitate, mortuorum resurrectione, extremoq; iudicio, arcto nexu coherentibus dogmatibus, sanctè credit, semperq; credidit vera ac catholica ecclesia. Vix primam primorum parentum post lapsum sobolem conspexerat sol, cum major natu frater, Cain, minorem natu, Abelem, in campestri dialogo & contentione, hunc impium in modum (si Hierosolymitani Targum Autori credimus,) affaretur: לית רין וליה עלם אוהון ולה למתן: אגר טב לצדוקינה ולה לאתפרע מן רשיעינה. Non est iudicium, neq; iudex, neq; seculum aliud, neq; dabitur præmium bonum iustis, neq; vindicta sumetur ab impiis. Ex eo tempore, quò magis hominum indies excrevit multitudo, eò amplior etiam sanctissime huius veritatis infestatorum surrexit numerus. Res, dolor! adèd clara est & aperta, ut omnes fermè Theologorum libri, aliorumq; etiam scripta, longa serie insanos istiusmodi homines recensent, sitq; laboris supervacanei, in adducendis illis lineas hîc ducere. Utinam nostra tempora ignorarent nefarie huius malitie homines! Sed profectò, exulceratâ hâc nostrâ decrepitàq; ætate, non extra ecclesie solum pomeria, sed in ipsò etiam eius gremiò, ingenti numero Empactas huiusmodi scelestissimos orò surrexisse, cum experientiâ virorum cordatorum scripta nimium quantum clamant atq; queritant! Cui ignota Rablæsi, Machiavelli, Aretini, Vanini, Hacketi, aliorumq; horrida, æternâq; oblivione dignissima nomina? Et, ne in altiora tempora eamus, quis nescit Edoardum Herbertum de Cherbury, Thomam Hobbesium, Benedictum Spinosam, tres illos seculi nostri impostores maximos, Naturalistas Theologastros impurissimos, imò juratos veræ religionis hostes; qui per paucos ante annos, ausu astutò, sed damnatissimò, singularem scilicet veritatis amorem præ se ferentes, id egerunt Scriptis suis, ut incautiorebus, ac inadvertentibus lethale Atheismi virus propinarent, hîcq; paulò Christianismum calitissimè donatam veritatem everterent penitus. Adèd nimirum execrandi hi homunciones, & quicumq; alii, cum novis his Atheismi principibus, DEO, cordium scrutatori, optimè noti, eò dem fatidissimò erroris cendò hærent, exemplis suis confirmant, vera olim de ultimis his nostris mundi temporibus Salvatorem nostrum edixisse: Filius hominis cum venerit, num reperturus est fidem in terrâ? Luc. 18. 8. & S. Petrum; Scientes, venturos extremis diebus irrisores,

Gen. 4. 7

qui in suis ipsorum cupiditatibus incedant, & dicant, ubi est pollicitatio
 adventus ejus? &c. 2. Petr. 3. 3. seqq. Nec est, quod mireris, sceleratos
 hos illosos, dum animæ immortalitatem, mortuorum resurrectionem,
 extremumq; judicium, elevare moliantur. Atheismi à nobis postu-
 lati. Sit enim; non omnes eos, qui sacra illa divina fidei dogmata inficiantur,
 summum aliquid Numen negare, saltem negare videri velle: hos tamen solos,
 qui DEI existentiam inficias erunt, Atheismi reos esse, si autumas, erras. Audè
 Theodoritum Therapeut. l. 3. ἄ μόνον γὰ ἀθεοὶ διαγόρεος ὁ Μιλήσιος, καὶ
 θεοδωρεος ὁ κυρηναῖος, καὶ Ευήμερος ὁ Τερενθίης, καὶ οἱ τῶν ἡγεληθῆ-
 ρες, πάντες αὐτοὶ πάντες μὴ εἶναι θεοὺς, ὡς ὁ Πλάτωνος ἐφη &c. Et ele-
 ganter Athanasius, orat. contra Gentes, ait: Πας ἐκ ἀθεοὶ παρεγ-
 γῆτος καὶ θεῶν ἐκ παρὰ τῆς θεῶν γεγενῆσθαι ἀσβεῖας καὶ ἠγοράμενοι; Ipsa-
 rum v. S. Literarum judicium si desideras, vid. Eph. 2. 12. 2. Joh. v. 9. & 1.
 Thes. 4. 5. Dici v. non potest, quam omni studio profanis simi hi Athei, spur-
 cissima hæc sua deliria probabilia reddere alii, persona dereq; satagant. Om-
 nem tamen temeritatem superat, quando perspicua fronte in ipsa sacrarum
 Codicis Bibliici oracula ruunt, impietatisq; sua patrocinium in eis querere præ-
 sumunt. Ex aliis plurimis divinarum literarum monumentis, imprimis crepare
 eos audias illustrem illum Salomonis locum Cohel. III. 18. seqq. in quo tam
 mirè sibi placent, ut, non quod pueri in faba, sed aptissimum ad pretenda doctri-
 nis celestibus jugula gladium, in eo sese invenisse, autument. Vehementissime
 itaq; de isto Regis sapientissimi dicto cum sibi gratulentur, ac, ceu confecto jam
 certamine, triumphent piisq; insultent Athei, præterea vero & alii Scriptura-
 rum S. Lectores non pauci, à q; etiam piensissimi, ad idem illud Oraculum, non
 secus ac olim ad interfecti Amase corpus prætereuntes, subinde consistant,
 quidq; circa illud Atheis respondere debeant, dubii hæreant: Operæ pretium
 facturum me esse duxi, si in perquirendo hoc tam vexato loco tempus aliquod
 infumerem. Ibi verò, adhibitis diligenter iis, quibus in exponendo Sacro textu
 feliciter versaturo uti necessum est, interpretandi admixculis, tandem depre-
 hendi, adeò miserè hic salii Empedoclas omnes & Atheos, ut non tantum non
 quicquam subsidii in loco nostro inveniant, sed contra etiam acutissimus, quò
 ipsosmet jugulet, paratus adsit gladius. Ipsa enim illa fidei Christianæ ca-
 pta, quæ hinc labefactare conantur Athei, videl. animæ humanæ immor-
 talitas, mortuorum resurrectio, extremumq; judicium, in illò Salomo-
 nis effatò afferuntur solidissime. Quod ipsum dum in presenti ostendere
 aggredior, DEUM opt. max. supplex cum Psalmistâ veneror

ex Ps. 119. 18:

גַּל-עֵינַי וְאֶכְיֹרֶה נְפֻלֹת מְתוּרָתְךָ

CAPUT

CAPUT I.

§. 1.

Non sine causâ omnes ferè ii, qui Commentariis illustrare Ecclesiasten allaborârunt, quorum quidem non admodum sunt multi, de difficultate & obscuritate hujus libri conqvesti sunt vehementer. Vos inter B. Lutherus T. 3. Jen. f. 2. 39. causam etiam ostendit, unde nim. factum sit, quòd obscurus evaserit hic liber multis: *Fuit duplex causa, quapropter hic liber obscurior aliis fuerit: Una, quia non viderunt consilium & scopum auctoris, quem, ut in omni genere scripti, ita hic vel maxime referebat ubiqve tenere & sequi; altera, proter Ebraeae linguae ignorantiam, & ipsius auctoris singularem quandam phrasin, quæ à communis linguae usu sapè recedit, & à nostrâ consuetudine valdè aliena est.* Quod ipsum cum de præsentis inprimis Ecclesiastæ oraculo dictum sit verissimè, utpote quod præstantissimis quibuscunqve Interpretibus crucem fixit, eò attentiori curâ hic versabimur, nihil eorum, pro virili, intermissuri, quæ ad veram Salomonis mentem investigandam necessaria videbuntur. Inprimis moniti Megalandri memores, scopum Ecclesiastæ ubiq; attendemus, phrasésq; ac voces omnes datâ operâ excutiemus. Placuit verò huic fini præsentem Dissertationem in duo dispescere Capita; quorum primò, præmissò illò ipsò, in quò vindicandò versor, textu, tum de autore ejus dispiciam, tum & diversas diversorum interpretum, de dicti nostri argumentò & scopò, placita, examinabo; alterò verò genuinum Salomonis sensum contra Atheos pandam atqve asseram.

§. 2. Verba Salomonis, Ecclesiastæ cap. III. v. 18, 19, 20, 21. infonte ita se habent: אמרתני אני בלכי על דברת בני האדם; כי מקרה לכרם האלהים ולראות שהם כהמה המה להם; כי מקרה בני האדם ומקרה הכהמה אחר להם כמות זה כן מורה זה ורות

זה ורוח אחד לכל ומותר האדם מן הכחמה און כי הכל הבר:
הכל הולך אל מקום אחד הכל הויה מן העפר והרר שכ
אל העפר: מי יורע רוח בני האדם העלה היא למעלה ורוח
הכחמה היורד היא למטה לארץ:

Qvæ B. Lutherus noster ita Germanicò idiomate expressit: Ich sprach in meinem Herzen von dem Wesen der Menschen/ darinn Gott anzeiget/ und lässt ansehen/ als weren sie unter sich selbst/ wie das Vieh. Denn es gehet dem Menschen/ wie dem Vieh/ wie diß stirbt/ so stirbt das auch/ und haben alle einerley Odem/ und der Mensch hat nichts mehr/ denn das Vieh/ denn es ist alles eitel. Es fähret alles an einen Ort/ es ist alles von Staub gemacht/ und wird wieder zu Staub. Wer weiß/ ob der Odem der Menschen auffwärts fahre/ und der Odem des Viehes unterwärts unter die Erden fahre? Plurium versionum adductione chartam fallere, nihil attinet; sparsim eas, ubi necessum videbitur, producemus.

§. 3. De Autore jam hujus dicti quando sumus solliciti, quòd cognitio ejus ad solidiorem *πληροφορίας τῆς πίστεως* piarum mentium confirmationem quàm maximè faciat, dictoqve huic, Atheorum blasphemias adeò egregiè retundenti, inde eò meliùs divina sua constet autoritas; *primarius* autor ejus est idem ille, qui totius hujus libri Salomoni, videl. Spiritus Sanctus. Qui enim totum librum inspiravit, is ab hujus particulæ inspiratione minimè excludendus est. Sanè, quò Spiritu *φρῆσιν* suum קהלה conscripserit Salomo, ipse satis clarè indicat c. XII II: *Data sunt* (verba hæc sapientum) *à pastore unò, pastore nim. illò unò CHRISTO*, (Psal. 23. 1. Ezech. 34. 12, 23. c. 37. 24. Joh. 10. 1.) omnis Sapientiæ ac beatitudinis autore, cujus Spiritu acti viri DEI locuti sunt, 2. Petr. 21. conf. 1. Petr. 1. 11. Et egregiè Magnif. Du. D. Calovius in Bibl. Germ. nuper editis, *præfat. in Cohel. p. 1043.* observat, non obscure Scripta N. T. passim hunc librum respicere, patente id ex C. 7. 4. coll. cum 2. Cor. 7. 10. & c. 11. 5. coll. cum Joh. 3. 8. it. C. 12. 14. coll. cum Rom. 14. 10. 2. Cor. 5. 10. Indubium hoc jam est omnibus, Judæis pariter & Christianis. Non defuere tamen olim, qui dubii hæc in re hæserunt, quibusq; קהלה ob verba præsentia, aliaq; nonnulla, ad primum intuitum duriuscula, è Canone Sacro *terminandus*

minandus visus est. Quod de antiquis Judæorum Sapien-
 tibus referunt Scriptores eorum proprii. Ita enim Massech.
 שבח c. 2. legitur : כקשו חכמים לגנוב ספר קהלה מפני
 זה שדבריו כוחרין זה את זה i. c. voluerunt Sapietes *ἄλλοι ἐπιθυμοῦντες* li-
 brū Cobeletb, eò, quòd verba ejus inter se pugnarent; vel, ut re-
 fert Majm. More Nev. l. 2. c. 28: מפני שדבריו נוטים לדבריו מינים
 quia verba ejus declinant ad heresim. Enim verò, quando ac-
 curatori mentis indagine Scriptum hoc Salomonæum per-
 scrutati sunt Judæi, omniaq; debite ad regulam aliorum Ca-
 nonicorum librorum expenderunt, sententiam suam mutã-
 runt, nec apocryphis amplius annumerârunt, quod vide-
 rent, exactè illud cum lege divinâ convenire, ut testatur i-
 dem Majmonides l. c. vid. *Hotting. Thesaur. philol. l. 2. c. 1. p.*
696, 497. Ulti verò dudum, per secula benè multa, קהלה à
 Judæis agnitus est, & adhuc dum agnoscitur indubiè Cano-
 nicus, ac, ut cætera *מגילת פסוקים*, Judæis concedita, Rom. 3. 2.
 incorruptè Christianis ab ipsis traditus est: ita nunc quidem
 Christianorum neminem offenderis, quin citra controver-
 siam divinum ac Canonicum eum veneretur. Calumnia cer-
 tè virulenta est, quando *Bellarminus l. 1. de V. D. c. 5. bar. 6.*
Bonfrerius pral. pentat. c. 4. sect. 1. Pine da in Comment. f. 16. aliiq;
 è Pontificiorum grege, B. Lutherum nostrum nefandi illius
 criminis arguunt, eum hunc librum Canonicis accensere
 detrectâsse; Vel ipsa n. B. viri hunc in librum facta præfatio,
 conscriptusq; in eundem Commentarius, T. 3. *Jehn. Lat. f.*
238. seqq. quàm reverenter scriptum hoc habuerit, satis lo-
 quuntur. Quæ, & alia, calumniatoribus dudum reposuerunt
 è Nostratibus B. *Gerb. Confess. Cathol. T. 2. p. 324.* B. *Hülsem. ani-*
madvers. in Bellarm. l. 1. c. 2. p. 51. & ex iis B. *Geier proleg. in Cobel.*
Conf. & B. Danb. in memoriâ Thaumaf. Lutheri c. 13. p. III. seq.
 S. 4. Autor *secundarius* præsentis dicti manifestus est
 ex repetitione inscriptionis totius libri, nim. c. I. v. 1. דברי
 סאלומון בן דוד מלך בירושלם SALOMO sc. is est, regum
 ille, quos Sol unquam conspexit, Sapientissimus; De cujus
 & Sapientiâ, & gloriâ, & potentiâ, & aliis, multa hic dicere
 nihil

nihil attinet. Sed & de nomine חכמה, quò in hoc libro Salomo se sistit, quæ annotanda veniant, apud alios perquirenda linquimus, vid. B. Glassius *Phil. S. l. 3. tr. 1. p. 435. (82.)* B. D. Geier *Comm. in Coh. 1. l. 1. Fesselius Advers. S. l. 1. c. 14. §. 2. p. 74.* Dn. D. Pfeiffer *Dub. Vex. Loc. 94. p. 748, 749.* Id, ceu scopo nostro non parum inserviens, disquirendum nobis hic potius est, an Salomo *Juvenis, i. ante lapsum*, an verò *Senex, i. post lapsum*, Scriptum præsens confecerit? In ipsò enim gravissimi lapsus sui statu, ubi mundi voluptatibus vanitatibusqve delectatus agebat Salomo, librum hunc *חכמת עולם* ab eo conscriptum esse, quis, argumentò libri reclamante, Atheis credat? Ante lapsum verò factum id esse, non omninò desunt, qui statuunt, ii tamen perpauca. Sic Bellarminus *l. 1. de V. D. c. 5.* Bonfrerius *in Pentat. f. 1074.* & fortè alii. Hi vero & à propriis suis deseruntur sociis, & chorus aliorum interpretum doctissimorum amplissimus eis contradicit. Sanè, liber ipse satis loquitur, se à Salomone, voluptatum (quibus imprudens aliquando adhæserat) vanissimarum, & fallacissimarum pertæso, ac ex animò penitus eradicatâ idololatriâ, ad relinquendum posteris seriæ poenitentia suæ publicum documentum, conscriptum esse. Unde Ebræi in *חכמת עולם* p. 13. scribunt: *לעיל זקנת שלמה וגו'*
Tempore senectutis Salomonis, cum jam vicinus esset morti, habitavit super ipsum Spiritus S. & dixit Salomo sequentes libros, Proverbia, Canticum Cantorum, Ecclesiasten. Consensum istis præbent Hieronymus, Lutherus, D. Matthiæ, D. Geier, D. Calovius, *præfat. in Coh. Waltherus officin. bibl. S. 926.* Hottinger *Thef. Phil. p. 486.* Leusdenius *Philol. Ebræò dissert. 8. p. 60.* & qui non alii? Hæc verò eò faciunt, ut contra Atheorum blasphemias eò magis obfirmetur nobis animus; à Rege enim Salomone, non Sapientissimò solùm, sed & post lapsum suum seriò poenitente, cum scriptus sit hic liber, & in eò Textus etiam præsens, certè non Sapientissima solùm quævis, sed & piissima, homineq; verè poenitente digna, expectanda & quærenda in eò erunt. An verò
oraculum

braculum nostrum eâ etiâ ratione Salomonis Auctoris sit, quòd in personâ, & ex mente propriâ in eò loquatur, an in personâ & ex iudiciò aliorum, jamjam dispicemus.

S. 5. *Argumentum, & scopum* ipsum dicti nostri quòd concernit, de eò non una interpretum est sententia. Breviter præcipuas recensebimus, brevissimis in earum examine versaturi, quòd in Atheorum debellationem potissimum instituta sit hæc dissertatio. Sunt itaq;, qui Salomonem hic non in propriâ personâ prodire, & ex suâ mente loqui, sed impiorum mundanorumq; hominum personam induere, quidq;ve illi de animæ humanæ immortalitate, corporis resurrectione, & iudiciò ultimò statuunt, per *ωερωματιαν* ac *μυμηνη* ostendere, censent. Hæc ratione Salomonem hic exponendū, ac ab Epicuræorū insultibus vindicandū esse, interpretes longè plurimi, iiq; non infimi subsellii, existimârunt. Ex Patrum antiquitate huc referendus Greg. Nyssenus *l. 4. dial. c. 4.* quem longâ serie sequuntur alii, Thomas *1. qv. 75. art. 6. ad 1.* Joh. de Rada *4. sent. contr. 18.* Flacius *part. 2. clav. tr. 3. col. 267.* Waltherus *barm. bibl. h. l.* Danhauerus *Id. Boni Interpr. p. 162.* Glassius *Phil. S. l. 3. tr. 3. p. 656. (388.)* D. Cramerus *Bibl. Germ. not. h. l.* Junius & Tremellius *in notis*; & alii. Verùm enim verò, quàm multos etiam & magnos sententia hæc habeat patronos, non possumus tamen non sobriè ab illâ recedere. Etsi enim verum omninò sit ac certum, non omnia illa, quæ in S. Literis consignata reperiuntur, Spiritus S. vel auctoris etiam secundarii verba *propria esse* & *affertentia*, quædam enim etiam *historica* solum sunt seu *recensentia*, quædam *μυμηνη*, &c. pariter tamen se rem & hic habere, quin statuamus, contextus ipse prohibet. Ut enim non dicamus, Salomonem in totò hóc c. 3, in propriâ personâ loqui, ac, quæ immediatè antecederet dixerat, stulto & impio adaptari non posse; urgemus meritò diserta Salomonis verba: *Dixi ego in corde meò*: quibus satis clarè, propriæ mentis suæ iudicium se hic enarrare, innuit. Si obvertas, addere Salomonem; *Dixi Ego in corde meò* *אני אומר בלב הלבני* h. c. *אני אומר*,
B
juxta

*Juxta verbum, ex mente & judicio filiorum hominum, seu mundanorum; Respond, interpretationem istam procedere non posse, quia verba illa, quæ Salomo hic dicit, non judicium hominis stulti, mundani & impii, sed sapientissimi, imò à Sp. S. illuminati, arguunt. Verbò; quid opus verba hæc adjudicare stultis, adq; ductum rationis depravatæ judicantibus, cum habeant se optimè, nec quicquam absurdi aut stulti, nedum impii, contineant? Unde benè monet B. Lutherus Comment. in h. l. glossemate illo, quòd sc: Salomo hic in personam impiorum loquatur, dictum præsens non tantum non dilucidatum, sed contrà penitus obtenebratum atq; obscuratum esse. Consentiant Interpretes alii longè plurimi doctissimiq; ; *Arriaga disp. 12. de animâ sect. 1. subs. 1. p. 931. Oviedo controvers. 16. de animâ punct. 1. p. 214. Mercerus b. l. D. Hülfemannus Brev. Theol. extens. c. 16. p. 260. D. Calovius Bibl. Germ. h. l. D. Varenius Gem. Salom. §. 1. p. 15. & 35. D. Scherzer Syst. Theol. Loc. 20. p. 574. B. Dn. D. Strauch Harte und Milch: Speise Conc. 3. in XVI. Triv. p. 1384. D. Pfeiffer Dub. Vex. b. l. Dn. D. Sircicius tract. de animæ hum. Immort. c. 2. p. 40. ubi & alios vide.**

§. 6. Alii proinde, cum verba: *Dixi ego in corde meò, nimis clara sint, concedunt quidem, Salomonem hic loqui non ex mente aliorum, sed propriâ, ita tamen, ut recenseat, non quid judicet in præsentia, sed quid antehac, mundi vanitatibus, ac voluptatibus immersus, vel tentationibus etiam laceffitus, senserit, ubi nimirum eventuum exteriorum, quos cum brutis homines communes habeant, consideratio, eò dementiæ eum adegerit, ut animam quoq; hominum, non minus quàm brutorum, interire statuerit; è quò tamen judicii errore plenè jam, per Deum gratiam, eluctatus sit. Habet hæc sententia patronum patrem seculi tertii Greg. Neocæsariensem, ex cujus mente Salomo h. l. ita dicere voluit: *Cum me darem voluptatibus, sensi, animum meum quodammodo brutescere, atq; iis cogitationibus agitari, quòd esset unus exitus hominum atq; iumentorum, ac quòd post hanc vitam nulla supersit alia.* Eandem loci hujus expositionem Cajetano etiam, Dio-*

am *Dionysio*, & *Gerb. Vossio*, tribuit *Pineda b. l.* Affinisq; hæc interpretatio est priori, paulò tamen tolerabilior eâ, (si *Dn. D. Pfeifferi* iudicio standum,) sed verò nec ipsa, ubi accuratiùs rem disquirimus, admittenda. Quod enim §. præced. dicebamus, sine causâ verba hæc stultis tribui, idem & hîc dicendum: sine causâ, Salomoni erranti, ac vanitatum fluctibus jactato hæc tribuuntur, quæ sanæ sanctæq; mentis iudicium præ se ferunt. Adde, quod nec vola nec vestigium appareat, Salomonem hæc verba ex mente suâ quondam depravatâ se proferre, intellecta velle, (quicquid sit de eò, an alibi in hõc librò ita loquatur,) nec enim id præfatur, nec, postquàm verba sua dixerat, ea corrigit, nec ejusmodi quid aliud addit; quod tamen necessum videbatur, si, non ex mente suâ, rem, ut dixerat, se dijudicare, æstimari voluisset. Nec sanè, nisi urgente necessitate, istud refugium in Scripturis S. exponendis petendum, ut ex mente errantium hominum quid prolatum esse dicatur, cùm aliàs hac ratione clarissima Spiritus S. oracula eludi facili negotio possent.

§. 7. Hactenus ii, quibus Salomo sub personâ alienâ habituq;ve ascititiò, absurda hîc dicere, h. e. mundani cordis corrupta iudicia egregiè exponere, visus est. Succedunt illi, qui Salomonem in personâ & ex mente propriâ verissima eloqui censent. Quâ quidem in re uti hi laudem suam merentur, ita in eò tamen notandi, quatenus ad somnia, imò (quod Atheos concernit,) ad impiissimas blasphemias suas ea non tam applicant, quàm detorquent. Cui censuræ tamen jure suò eximuntur ii, quos primò locò nominamus. Sunt hi illi, qui, Salomonem, ex institutò suò, externa hominum cum brutis communia ante & circa mortem fata delineare, ad ea verò, quæ superioris indaginis sunt, ac in & post mortem contingunt, minimè descendere, censent. Et hæc loci nostri ad eò communis est interpretatio, ut numerum eorum, qui eam fovent, non faciliè iniveris. Tantum quòq;ve abest, ut eam improbemus, ut libentissimè potius eandem admittamus; solidè enim ac sufficien-

rer verba Salomonæ ab omni impietate, quam Empocæ-
iis affingunt, vindicat. Utrique Salomo v. 19, 20, 21. exter-
nos hominum cum brutis eventus communes delineat,
ut in ipsâ analysi prolixè videbimus. Si tamen dicen-
dum, quod res est, pertinet hæc commentatio tantum ad
dictos v. 19, 20, 21. antecedentem verò v. 18. non attingit, qui
sanè augustioris quid adhuc in recessu habet. In eo enim Sa-
lomo certum aliquod ex hominis cum bruto similibus in
hac vita eventibus conclusum ponit, & præterea versus eti-
am 21. immortalitatem animæ humanæ disertè asserit: quod
tamen nec interpretum quisquam facilè, ut spero, inficiabi-
rur, nedum rigidus impugnabit.

§. 8. Sicut verò modò enarrata interpretatio non
refutationis, sed melioris tantum dilucidationis ergò à no-
bis proferebatur: ita aliter tamen statuendum de illâ sen-
tentiâ, quæ institutam à Salomone inter hominem & bru-
tum comparationem tam latè extendit, ut bruta etiam, pa-
riter ac homines, aliquando resurrectura esse, inde inferat.
Francisco Puccio, fanatico illi, monstrarumque opinionum,
architecto, id tribuit *Dn. D. Pfeiffer Dub. Vex. b. l.* *Soci-*
nus etiam in resp. ad defens. Puccij p. 144. asserit, Puccium sta-
tuisse, *bestias in novâ terrâ futuras.* Vid. ipse Puccius, *in de-*
fens. adv. Socinum p. 38. ubi apertè istum de resurrectione
brutorum errorem fovet. Mahometistis idem iste error
communis est, de quib. vid. *Gisb. Voëtius T. 1. disp. select.*
p. 718. Enimverò verè cruda & bruta, homineque quovis
indigna ista Puccii est sententia, quam & sana ratio, & Scri-
ptura S. tam apertè explodit, ut prolixitate hinc non indigeat.
Benè Greg. Nyssenus l. de opif. hom. c. 3. ait: proprium & præ-
sipuum hominis, ac solum à cunctis animantibus est, ejus corpus
post mortem resurgere, & immortalitate donari. Quod lo-
cum nostrum concernit, neutiquam ille pro Pucciano som-
nio militat: Etsi enim asserat, unum eventum esse hominis
& jumenti, id tamen de externis solum eventibus, iisque in-
primis, quos Salomo sigillatim enarrat, accipiendum esse,
manifestum est, uti inferius id demonstrabimus. §. 9.

S. 9. Occupet extremum scabies. Prodeat tandem in-
 sum Deo caput, infaustus ille, cui inprimis palæstra hæc pa-
 rata, Numinis divini divinarumq; doctrinarum hostis ac im-
 pugnator, prodeat, inquam, ATHEUS, quemq; sibi à Salo-
 mone hic repositum credit, luci exponat, gladium. Persua-
 sum nimirum sibi habet Atheorum, Epicuræorum, Empacta-
 rumq; colluvies, tale quid se hîc invenire, quo piis mentibus
 insurgere, fædumq; suum ac blasphemum, quem de animæ
 humanæ post mortem interitu,, resurrectionisq; ac iudicii
 extremi nullitate, impiè fovet, errorem, stabilire queat. Di-
 cunt itaq; *Salomonem b. l. ex professo & Instituto Epicurum a-
 gere, apertèq; docere, hominè præ iumento nulla omninò ex parte
 excellere, sed per omnia exactè convenire, unde, sicut moritur
 brutù, illa nimirum ratione, ut non necessariò tantùm moriatur,
 sed & ut nunquam resurrecturum, ita & hominè: Uti brutum Spi-
 ritu tali præditum, qui post mortem evanescat, intereat, ac anni-
 hiletur, ita & hominè: omnia & singula, hominis pariter & bruti,
 esse ex pulvere, & ad eundè pari modo reverti: quapropter hominè
 non magis, quàm bruto, iudicium aliquod divinum expectandù
 esse. Et, si qui omninò sint, qui anima humane credant immorta-
 litatè, meritò tamen eorù opinionem esse suspectam: quis enim no-
 vit, an Spiritus fil. hom. ascendat &c. Hinc ergò: Ede, lude, bibe, post
 mortem nulla voluptas. Insanum hoc jam hominum perditis-
 simorum deliramentum examinandum hic prius atq; reprimendù
 est, antequam verà Salomonæi dicti mentem pandamus atqve firmemus.* Abunde autem satisfecisse nos huic
 rei, iudicatum iri credimus cordatos, si, contra scopum totius
 libri Coheleth fingi ac torqveri suum ab Atheis interpreta-
 mentum, ostenderit. Egregiè enim doctissimus monet
*Mercerus præf. in Coh: Abusi sunt impii homines, proh dolor! hoc
 libro ad impietatem suam adstruendam: ut, quod illi sibi in ani-
 mis suis persvaserant, voluerint Salomonem hîc dixisse, quod ne-
 unquam quidem cogitavit, susq; deq; ac temerè ferri omnia, u-
 num & eundem esse omnium eventum, stulti & sapientis, hominis
 & pecudis, Quod etsi in hoc libro dicatur, videndum tamen quo-*

modo dicatur, & cum precedentib. ac seqv. conferendum. In-
civile enim est, ut monent Jure Consulti, particulam aliquam
legis sumere, non persequi totam legem. Ad argumentum igitur
& scopum hujus libri revocandi erunt Athei. Ibi verò Salo-
monem nihil minus quàm Epicuræorum deliria, nihil verò
magis, quàm Divini Numinis debitum timorem, judiciumq;
aliquando futurum, inculcare voluisse,prehendimus. Au-
diamus Summam omnis doctrinæ, quam ipse S. Salomo au-
diendam monet c. 12. 13: סוף דבר הכל נשמע את האלהים
וירא ונתן מצותיו שמור כיוזה כל האדם Satis hisce osten-
dit, ad quod imprimis caput omnia ea, quæ totò librò dixerat,
pertineant, quidq; ex eo tenendum omnibus velit. Habebat
sc. in animo rex sapientissimus, edere descriptionem multi-
plicium vitæ humanæ vanitatum, ac tradere præscriptionem
salubriam aliquot vitæ sanctioris prudentiorisq; regularum,
quarum studiò ac praxi omnis vanitatum molestia superanda, ac
ad summam vitæ hujus felicitatem deveniendum esset. Hinc
summam hominis, in hac vitâ felicitatē describit tum *privatim*,
in quibus non consistat, sc. non in nimis divitiis, voluptati-
bus, &c. tum *positivè*, in quò sita sit, in filiali nim. honore ac
timore DEI, &, quæ inde fluat, hilari & tranquillâ fruitione
eorum, quæ divina nobis largitur providentia. Et quamvis hæc
omnia tam mirâ partium per tractatione permisceat Salomo,
at judiciosissimi quique interpretes non ubique accuratam dis-
positionem in hoc libro investigare se potuisse, fateantur;
in omnibus tamen & singulis ad Scopum præfixum colli-
mat, qui (ut accuratis B. D. Geieri verbis *pref. p. 6.* utar,) est,
*terrena contemnere, præsentia tranquillè usurpare, Deum verò
imprimis juxta præscriptum verbi filialiter venerari.* Pium
ergo hunc scopum libro suo dum posuit Salomo, numne
maleferiatis Atheis credendum, eum in præsentem nostrum ora-
culo è diametro illi contraire voluisse? Num credendum,
eum, qui C. 12. 7. dicit: *Spiritus revertitur ad Deum, qui de-
dit eum;* hic, argumentis exquisitis, animæ immortalitatem
ex professo impugnare? Num credendum, eum, qui imme-
diatè

ma Libr.
selects.

diatè præced. v. 17. dixerat: *Dixi in corde meo, justum & Simp-
 pium judicabit Deus; & c. 12. 14: Omne opus Deus adducet in
 judicium; hic hominum eandem cum brutis resurrectionem,
 h. e. nullam, statuere, judiciumq̄ve extremum, resurrectio-
 nem hominum insecuturum, disertis verbis negare? Qvin
 potius, uti aliàs in subobscurò aliq̄vò & difficili locò, ad *scopum
 Autoris* recurri semper solet, ac ex clarioribus locis lux
 arcessi: ita idem hic vel maximè, attendere decebat; imò
 in quamvis aliam potius de locò nostrò explicationem abe-
 undum erat, quàm insana hujusmodi, scopoq̄ve præfixo direc-
 tètè contraria mens, Scriptori nostro, adeò gravi, adeò corda-
 to, ut non addã Θεοπέτυσφ & sacro, affingenda. Satis itaq; hinc,
 duco, est clarum, Atheorum de Locò nostrò figmentum ac
 nugamentum nullà omninò ratione consistere posse. Un-
 de & plura non addo, vel tria verba bonitati causæ sufficere
 ratus,*

CAPUT II.

S. 10. **A**d rem verò ipsam accedamus jam propiùs.
 Adeò nimirum non reformidamus Epicuræum
 hocce telum, ut gratulemur nobis potius ho-
 stem armaturâ ista prodeuntem. Teneat ergò, ac pertina-
 citer quidem teneat Atheus hunc gladium, ipsum tamen se
 eodem transactum iri certò certius experturus. Ut itaq;
 rumpantur ilia Θεομάχοις, rem ita omninò se habere, age o-
 stendamus. En enim argumentum oraculi Salomonæi ge-
 nuinum, Atheis satis durum ac exitiale: *Sapientissimus rex
 Salomo, ut erat rerum sub sole speculator observatorq̄, sagacissi-
 mus, ita h. l. in primis hominum & jumentorum eventus ex-
 ternos datâ opera meditatur, quos cum utrisq; in plurimis depre-
 bendat simillimos, & ita quidem, ut nec ipsa anima humana im-
 mortalitas, quâ homo à bestia maximè differt, externis sensibi-
 busq; argumentis doceri cognosciq; apodicticè queat; ex eo con-
 cludit, certò certius superesse solemne aliquod judicii discrimi-
 nisq; divini tempus, quo Deus homines à brutis, imò & à se indivi-*
 centis,

tem, pios & ab impiis, discreturus sit evidentissimè. Hanc autem
 veram S. Salomoni nostro loco mentem fuisse, quando Nos,
 cum Theologo & Philologo incomparabiliter magno, vix eo
 à Jouis, *Dn. D. Martino Geiero, Comm. in Coh. b. l.* contra A-
 theorum catervam confidenter asserimus, dubio procul
 probare explicationem illam meliùs haud possumus, quàm
 ex ipsorum Salomonæorum verborum, ad veritatis Ebrææ
 fontem examinatum, debita analysi. Ea enim ratione verū
 Salomonis sensum in hoc libro indagari optimè posse, dudū
 egregiè monet B. Lutherus *Tom. V. Altemb. p. 1184. pref. in*
libr. scribens: Ich habe mein ganges Leben durch gar oft an dieses
 Buch mit grosser Arbeit und höchsten Fleiß mich versucht, aber ich habe
 ihm aus allen Commenten und Schrifften der Alten nichts können abge-
 winnen, bis ich etlicher massen den Text erstritten, also ganz war dieses
 Buch stracks wider den Text, und wider die Christl. Lehr mit falschem
 Glossen gedeutet, und zu Grund verderbet. Und ich dancke warlich Gott
 dem Vater aller Barmherzigkeit, von Herzen Grund, daß er mit so rei-
 chen hellen Licht diese letzte Zeit begnadet und erleuchtet hat. Textus
ovà Qm adeo non urgemus; haud inviti quippe largimur,
 Salomonem in suo Coheleth non methodum nobis adeo
 consuetam, satisq; obviam, sed, pro singulari sua, quam di-
 vinitus concessam habebat, sapientia, planè singularem ob-
 servasse. Cùm tamen non omnis in universum Coheleth
 denegandus sit ordo, legat, quem lubet, accuratam Cap. 3. a-
 nalytin ac dispositionem apud B. Geierum sub initium hujus
cap. p. 82. Ex quo cognoscetur, indicatum à nobis verborum
 præsentium sensum optimo nexu cum antec: & consequ. co-
 hærerere; tantum abest, ut ulla ratione iis vel contraire, vel ma-
 lè assui, dici jure queat.

S. II. Proponitur itaq; præsentem in loco singularis quæ-
 dam sapientissimè Salomonis, de futuro judicio extremo,
 ex certis præmissis, egregiè illata Conclusio. Ubi ordine,
 ab ipso Coheleth observato, perpende I. singularem Salomo-
 nis Conclusionem. II. Notabilem Conclusionis medium termi-
 num seu rationem. III. Luculentam rationis illustrationem seu
 declarationem; quæ summa in oraculo nostro capita age pau-
 lò curatiùs jam expendamus.

I. CON:

I. ARGUMENTI CONCLUSIO.

§. 12. *Singularis Salomonis Conclusio* continetur v. 18. inq; ea Conclusionis tum *præfamen*, tum *objectum*, tum *ipsum Contentū* attendendū venit. *Præfamen* sistant verba initialia: אָמַרְתִּי אֲנִי בִלְבָבִי, *dixi Ego in corde meo*. In quibus verbis brevioribus nobis esse licet, quia, quid illis dicat Salomo, satis clarum est. Aperit nimirum illis cordis cogitationumq; suarum singularem *πληγισμὸν*, atqve conclusionem, quam ex præmissis quibusdam, ritè pensitatis, certòq; sibi constantibus, hominū nimirū & satis, & factis, & tantum non omnibus, penes semet elicuerit. *Dicere* enim h. l. idem est, quod *inferre, statuere, pronunciare*, vid. c. 6. 3. c. 8. 14. *Dicere* verò בִלְבָבִי *in vel cum corde*, & tacitam, & sapientem, rebusq; omnibus debitè attentam, animi vel mentis, consultationem denotat. Estqve phrasid hæc, *dixi in corde meo*, Salomoni hoc in libro admodum frequens, ubi videl. notabilem quandam mentis suæ deliberationem recenset, vid. c. 1. 16. c. 2. 1, 15. &c. Hoc ergò ait Salomo: *Cæpi aliquando cum Ego in animo ac corde meo, tacitè cogitare, cogitationes cordis meæ inter sese quasi confabulantes & deliberantes commisi, subdixiq; rationem ejusmodi*. Patetqve ex verbis hisce satis, Salomonem hîc non in aliena, sed in propria persona loqui, nec, quid alii fortè senserint, sed quid ipse in corde suo persvasissimum habuerit, innuere; De quo tamen supra jam monitum est.

§. 13. *Objectum* Conclusionis seqq. indicant: עַל־דְבָרָה בְּנֵי הָאָדָם *Super negotiò filiorum hominis*. Varios hîc in vertendo pariter & explicando viros celeberrimosprehendimus. Quidam enim, Salomonem his verbis non tam *Objectum*, quam *modum* illationis suæ indigitare voluisse, censent. Sic sentiunt illi, quibus ita vertere placet: *secundum ductum s. rationem humanam*. Ita, ut Syrum taceam, LXX: εἰπε ἰγὼ ἐν καρδίᾳ μου, περὶ λαλίας υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου. Eadem ratione verba hæc accipit B. Glassius *Phil. S. l. 3. tr. 3. p. 656. (388.)* nec non Cl. Hackspan, *not. ad b. l. Junius* item & Tremellius

mellius, simili modo verba vertentes, in notis addunt: *b. e.*
secundum iudicium carnis, juxta quod hic loquitur. Volunt
 nempe viri doctissimi, Salomonem id dicere, se non jam
 propriae mentis suae placita, sed stultorum potius, mundoq;
 addictorum hominum iudicia, enarrare. Enimvero praeter
 causam istud refugium hic peti, Salomonem sc. h. l. sub
 propoëia prodire, supra ostendimus. Convenientius
 itaq; de *objecto* Salomonæ consultationis verba ea exponunt
 Interpretes pleriq;. Vide sis Polum in *Synops. Crit. Vol. 2. b.*
l. Pereleganter B. Lutherus: Von dem Wesen der Menschen,
Batavi: Ict seyde in myn Herte/ van der Gelegenheit der Menschens
Sinderen. Hac ratione *לֵב-דָבָר* dum redditur, non sermonis
 solum contextus ad mentem Salomonis commodissime fluere,
 sed & vocum ipsarummet genius quam optime exprimi,
 deprehenditur. Particulam namq; *ל* inter solen-
 niores notationes suas, inprimis etiam DE vel SUPER
 exprimere, quis ignorat? *conf. Glass. Phil. b. l. 3. tr. 6. p. 772.*
(548.) seqq. Vocem ׀, דָבָר non Verbum solum ac sermonem,
ex ore vel calamo alicujus profectum, sed & quam sapissime rem
verbis enunciabilem, vel negotium, significare, Philoëlogus est
notissimum. Exempla passim in S. Literis sunt obvia. Vid.
Gen. 18. 14. Exod. 9. 4. 1. Sam. 14. 12. Amos 3. 7. Ipleq; Cohe-
leth noster aliquoties ׀ דָבָר eo sensu adhibet, quam in rem
vid. C. 1. 8, 10. c. 7. 8. c. 8. 1, 3, 5. Imitanturq; Hebræos hac in
parte ceteræ quoque orientales lingvæ. Nam & in Chald. &
Arab. lingvis, ut & apud Thalmudicos, ea vocabula, quæ Ver-
bum notant, observare licet rem s. negotium quoque signifi-
care, quod non uno exemplo declarat Vorstius in Phil. S. c. 2.
p. 27, 28. Sed nec lingvæ Græcæ indoli puriori id alienum.
v. Matth. 5. 11. Luc. 1. 37. c. 4. 36. Act. 10. 29. quæ de re nemi-
nem poenitebit legisse B. Erasmi Schmidium in vers. ac not.
N. T. ad Loc. Act. 10. 31. p. 852. & Luc. 1. 37. p. 484. Hanc jam
rei vel negotii significationem cum vox ׀ דָבָר, nudè posita, sæ-
pe sustineat; id tamen inprimis tunc contingit, ubi particula
לֵב ׀ דָבָר immediatè subnexum, ac in regimine positum re-
peritur,

2 notatio
 imilit No
 racora vid
 Rabin Vist
 Noys

peritur, ita ut על-דבר notet propter vel ob negotium, de negotio aut conditione, vel simpliciter propter, causâ, ratione, vid. Gen. 12. 17. c. 20. II, 18. c. 43. 18. I. Reg. 10. 6. Pl. 79. 9. &c. Et si verò nostro in loco non ponatur דבר, vel על-דבר sed sub alia forma דבר, idq; in statu regiminis positū, præcedente על, eadem tamen utriusqve vocis, & דבר & דברה est ratio, si addideris, דבר ferè nunquàm verbum aut sermonem, aut negotium, causam, rationem tantum non semper significare, ac (quæ Buxtorfii in Lexic. annotatio est,) semper ut hic, formâ sc. constructâ, cum præpositione על, reperiri. Job 5. 8. tamen דבר in statu affixô, & absqve præcedente על positum, an commodius reddatur, sermonem s. eloquium meum, an v. causam meam, alii dispiciant. Invenitur &, metri fortasse causâ, cum Jod paragogico Pl. 110. 4: על-דברתי מלכי-צדק, secundum rationem, ductum, (malè enim, & contra textûs evidentiam, Jod affixum hîc agnoscit Arias, vertens: super verbum meū, vid. Thilo epit. Critic. Locò 154. p. 664, 665.) Aben Esra, secundum morem vel consuetudinem, nach der Weise / vel, ut ipse Spiritus S. Ebr. 5. 6. habet: על-דברתי מלכי-צדק, secundum ordinem Melchisedeci. conf. & Ebr. 7. 15. Ipsi quoque Salomoni in קהלת adeò non phrasis hæc insolens est, ut, præterquam præsentem in loco, bis adhuc vocem hanc ponat, videl. c. 7. 14. c. 8. 2. quæ loca jam non excutimus. Præter quæ citata loca tamen vocem hanc alibi in Sacris vix invenias. Hic verò על-דברתי aptissimè reddi, super negotio, de negotio, aut re, dem Wesen / Thun und Beschaffenheit / Salomonis hoc in loco institutum satis loquitur, doctissimiq; Interpretes agnoscunt. Quòd subjicit Salomo: בני-האדם filiorum hominis; idem id est, ac si simpliciter dixisset: hominum. Estq; vox אדם h. l. nomen speciei, designans omnes omnino homines, contradistinctos brutis, id quod ex facta h. l. inter homines & jumentum oppositione abunde est manifestum.

S. 14. Hoc circa Objectum singulare quid cum concludat Salomo, ad ipsum Conclusionis Salomonæ contentum justò ordine jam devehimur. Hic vero in primis trepidet

ac contremiscat Atheus, deprehensus aliud omnino, quam quod putaverat. Verba Salomonis ita in Hebræo sonant: לְכָרֵם הָאֱלֹהִים וְלִרְחוּרֵם. Jam quidem initio non diffitemur, varias hic interpretum deprehendi versiones ac sententias; imò sic discrepant hic docti, ut Hebræorum proverbio לא כָּרֵם עֲצָבוֹת חֲכָמִים שׁוֹת *i. e.* non omnes digitos sapientum æquales essi, hic utaris commodè; vix enim unus cum altero consentit. Absit tamen ut in eo præsidii quid inveniat Atheus; perquirant Empæctæ versiones ac commentationes eruditorum omnes, seligant teneantq; quamcunque velint, nullam sanè (certi sumus) reperient, quæ horrendam ipsorum blasphemiam stabiliat, plurimas tamen, quæ eandem evertant. Non licet nobis in adducendis examinandisque aliorum placitis occupari, unde sine ambage, eam, quæ legitima, verbisque Salomonis apprimè respondens nobis habetur, statim producimus versionem, atque interpretationem, quam & tamdiu constantes ac triumphantes tenebimus, donec (quod ad Calendas Græcas futurum novimus) Atheorum vecors caterva contrarium firmis ratiociniis evincat. Sic nimirum cum B. D. Geierò reddimus: Futurum est, ut purget eos Deus, & ut intueatur, quòd ipsi jumentum videantur sibi, *h. e.* conclusi, futurum omnino esse aliquod examinis & purgationis tempus, ubi homines à brutis, justique ab injustis discernantur, justusque judex Deus dispiciat, lustratque homines, eò quòd ipsi brutum sunt, *h. e.* videntur, sibi ipsis. Huc proin ades Athee, quidque malitiæ tuæ hic repositum sit, adverte. Describit se, Salomo hic futurum **JUDICIUM EXTREMUM**, & id tam exactè, ut & *Judicem*, & *actus judiciales*, & *causam impulsivam*, accuratè delineet. Singula brevibus excutienda.

§. 15. *Judicem* Salomo nominat אֱלֹהִים DEUM. Non multum autem hic attinet, sed nec vacat etiam, vocis hujus, nominisque; divini, vel singularem ortum, vel varium usum, vel notabilem constructionem, vel quæ alia observatu aliàs dignissima in eo occurrunt, hac vice disquirere; videbis

ed de

eâ de re B. D. Waltherum, *Spicil. Controv. part. 2.* Nobis
 jam sufficit, nosse, ipsum Deum ter opt. max. voce אלהים
 à Salomone h. l. notari, Etenim hunc אלהים opponit Salomō
 אלהים humanis, (sic dictis Psalm. 82. 1, 6. &c.) seu judici-
 bus inter homines, in quorum numero non rarò reperiun-
 tur, qui nec DEUM timent, nec hominum quenquam reve-
 rentur, Luc. 18. 2. hincq̄ve pro lubitu amarum dulce, ac dul-
 ce amarum ponunt, justificant impium propter munera,
 justitiam autem justorum auferunt ab eis; Es. 5. 20, 23. Un-
 de publicorum judiciorum perversitatem his verbis demir-
 ratus erat ac descripsit rex Sapientissimus: *Vidi sub sole*
locum judicij, ibi impietas, & locum justitiae, ibi impietas, v. 16.
 Huic verò impietati uti v. 17. aliud futurum judicium divi-
 num opposuerat; Ita & nostrò locò, v. 18. in oppositione
 judicium terrestrium, & Supremi Judicis pergit, dicitq̄ve,
 hunc in judicio suo hominem simul à brutis exactè discrimi-
 naturum. Huncq̄ve cum ה' הריעה ut האלהים
 nonnisi Deum ter opt. max. à se notari, intelligatur. Neq̄;
 tamen, voce אלהים Deum, *Judicem summum*, designari
 hîc à Salomone, dum dicimus, Judæorum placito eò ipsò as-
 sentiri nos quis putet, *Elohim nomen judicij esse*, statuentium;
 id enim s. *Ortum s. usum vocis spectes*, falsum esse, cum Dn. D.
 Pfeifferò in *Locis Ebr. & Exot. N. T. Loc. 17. p. 27.* agnoscimus:
 rem potius ipsam respicimus, ubi sc. אלהים DEUS ut *Judex*
 à Salomone hîc sistitur, variiq̄; act̄s judiciales ei attribuuntur.

§. 16. Ecce enim jam actus etiam Judicis hujus *judiciales*,
 quorum in primis duos Salomō enarrat, *Separationem, & Inspe-*
ctionem. Separandi vel purgandi actum sistit, dicens: לְבַרֵּךְ,
 quod reddimus: *Futurū est, ut purget eos.* Hoc ut eò meliùs in-
 telligatur, accurratè notanda primò locò vocis עתיד, *futurum*
est, vel עֵשׂ, *est*, vel similis voculæ, ellipsis; quam admittit lin-
 gva Ebræa, ipsi Salomoni etiam in ipso Coheleth non insveta
indoles, postulat *sensus* hoc in loco *commoditas*, agnoscit vari-
 orum *interpretum autoritas*. Norunt, Ebræa qui norunt,
 Ebræa non minùs, quàm Græca, Latina, aliisq̄ve lingvis, so-

lennissimum esse ac frequentissimum ellipseos, per omnes
 orationis partes, inprimis verò verbum & participium, ele-
 gantem usum. Nec desunt varia ejus exempla in nostro
 Coheleth, quod diligentius eundem volenti satis perspi-
 cuum evadet. Sigillatim verò ellipsis vocula עתיד *futurum*
est, sermoni S. non infreqvens esse deprehenditur, tunc in-
 primis, ubi occurrit infinitivus, cum præfixo ל, quod à nul-
 lo præcedente verbo regitur, ibi enim significat *debere* vel
oportere aliquid fieri, bene monente Ludov. de Dieu cit.
Polò in Synops. Crit. b. l. Clarus locus est Hol. 9. 13. *Ephraim*
vidi ut vidi Sor plantatam in habitaculo, & Ephraim להוציא
 אל-הורג בניו *educere*, i. e. futurum est, ut educat, vel, uti
 Pagninus rectè: *Ephraim* educturus est *ad interfectorem filios*
suos. Lutherus: *Muß aber ihre Kinder heraus lassen den*
Todtschlägern. Sic Hol. 12. 3: Disceptatio autem ipsi Jehovah
 cum Jehuda, על-יעקב דרכיו & *visitare*, h. e. futurū est
 ut visitet, visitaturus est *Jacob juxta vias ejus*. Lutherus: *Dara-*
umb wird der Herr die Sache Juda führen/ und Jacob
heimsuchen nach seinem Wesen. Vid. & Esth. 9. 1. Imò ve-
 rò & Coheleth noster ellipticā hujusmodi locutione plus vi-
 ce simplici delectatur. En locum manifestum hōc ipso c. 3.
 15. *Illud, quod fuit, jam est*, וְאִשֶׁר לְהִיֹּת כְּבָר הָיָה & *quod esse,*
supple futurum est esse, vel simpliciter, & *quod futurum est, jam*
fuit. Eandem constructionem observa præced. vers. 14. &
 & adde וְלִרְאוֹת לְבָרִים loci nostri, vers. 18. Illum enim
 eodem modò supplere, *Sensus* postulat *commoditas*. Ellipti-
 cam hīc adesse locutionem, quæ supplemento indigeat, sup-
 pono; at melius ea haud complebitur, quàm si *futurum est*,
 vel simile quiddam, subintelligendum esse dicatur. Adest
 non solūm conditio ista, quā ad hunc sensum *Lud. de Dieu*,
 & exempla adducta postulabant, *infinitivus sc. cum præfixo ל,*
quod à nullo præcedente verbo regitur, sed & *sensus Salomonis*
ita quā optimè fluit, aliàs obscurus futurus, ut nemo, dex-
trè judicaturus, diffitebitur. Nec distituitur nostra hæc, quæ
futurum est, vel debere, vel oportere, supplendum hīc censer,
 explicatio,

explicatio, suis defensoribus, interpretibus nîm, præstantis-
 simis. In fronte pono B. D. Geierum, dignum loci nostri affi-
 matorem, felicemq; expositorem, quem omninò vide *Comm.*
in h. l. p. 109. Suffragatur eidem versatissimus in S. Philologiâ
 Dn. D. Pfeiffer *Dub. Vex. p. 754.* magniq; ex meritò judicium
 ejusdem de loco nostro fit apud Matth. Polū in *Syn. Crit. vol. 2.*
h. l. Nec aliter acutissimus de Dieu: *Oportet, ut eos illustret*
Deus; qui tamen mentem suam ita explicat, ut non immeri-
 tò notetur à Magnif. Dn. D. Varenio in *Cob. p. 16.* Mercerus:
Fore, ut eos dilucider. Drusus: *illustraturus est eos.* Piscator:
Fore, ut declaret eos. Sed & ante hos, LXX. ita: *ὅτι δὲ αὐτοὶ*
αὐτοὺς ὁ θεός. Alios taceo; addoq; solū Viri summi, qvîqve
 vivus gloriâ posteritatis fruitur, Dn. L. Esdra Edzardi, judi-
 cium, qui itidem eandem versionem mihi commendavit,
 cui, Artifici in suâ arte, quidni crederem libentissimè?
 Neqve tamen nobis adversarii futuri, sed amicè potiùs no-
 biscum conspiraturi, si qui eò etiam modò sensum nostrum
 elici posse sentiant, ut *enallage* hic statuatur Infinitivi pro Fu-
 turo; non enim insolens ista divinis literis est *abusus*, ut
Infinitivus pro Futuro ponatur, quod ex 2. Sam. 3. 18. Esai. 5. 5.
 Zach. 12. 10. aliisqve locis, declarat B. Glassius *Phil. S. l. 3. tr. 3.*
p. 636. (361.) seq. Res utrinqve eòdem recidit; *Ellipsin* ta-
 men quàm *Enallagen* malumus. Sed satis hæc de eo.

§. 17. Ipsum τὸ לְבָרֶךְ attentius jam excutiendum.
 Præfixum ejus לְ, uti aliàs, ita & h. l. secum vehere ellipsin,
 per *Oportere, debere, futurum esse*, aut simile quid, explen-
 dam, præc. §. diximus. Verbum ipsum autem sine dubiò
 radicem agnoscit non בָּרַח, quod AbenEsra placet, sed בָּרַךְ
expurgavit, declaravit, purificavit, perspicuè ostendit, sedulo
examinavit, ut infra c. 9. 1: *Totum hoc posui in corde meo, לְבָרֶךְ*
ad examinandum, ad declarandum exactè. Significat & *elige-*
re, seligere, segregare, ut Ezech, 20. 38. Ponitur autem h. l. in
 Infinitivo. Neqve enim AbenEsra commentum placet,
 qui exponit per Præteritum, præfixum qve לְ per לְאָשֶׁר, sic,
 ut לְבָרַךְ *delegis eos*, sit pro לְבָרַח, uti fortè לְבָרַח *detexit*

eos, dicitur pro פָּרַח ; Et si enim Aben Esra dicat, רָחַף imitari hanc ratione רָחַף pro רָחַף , & רָחַף , Præterito præfixa: id tamen præter morem fieri, ipse agnoscit, unde Mercerus rectè ejus sententiæ addit: *Anomaliam non ita extendendam puto, ubi commodius dici potest juxta Grammaticam.* An verò רָחַף positum dici debeat in Kal Infinitivi, cum Mercero, an in Piel ejusdem, cum B. Geierò, non contentiosè cum quòquam litigabimus; in Piel tamen intensiorem significatum obtinebit, ita ut exacta, diligens, accurata, omnibusqve clara purgatio & segregatio hinc innuatur. Suffixum autem verbale פָּרַח antè nominatos פָּרַח־כִּנִּי , ceu *Objectum personale judicii extremi*, respicit; quod clarum. Cæterum eò ipso primus judicii extremi actus delineatur, *Separatio* nim. vel *purgatio*, quâ homines, & à bestiis, & à se ipsis invicem, pii sc. ab impiis, satis manifestè purgandi sunt atqve discriminandi. Etenim in hac vita dum adhuc nos mortales versamur, non homo solum & jumentum quoad externa quàm plurima, convenire, parumqve vel nihil discrepare deprehenditur, sed & mali bonis intermixti vivunt, ut ne centesimus quidem sit tam bene perspicax, ut exactè dignoscere eos valeat, imò verò pii sæpenumerò reputentur, qui sunt impii, impii verò qui pii. Enimverò hæc hominum cum brutis, hæc piorum cum impiis convenientia, in die pantrocritico penitus exactèqve est tollenda. Purgandus ibi homo à bestia, hujusq; conditionè, ab illius, longissimè distare, perspicuè ostendendum: purgandus pius ab impio, non secus ac frumentum purum à gluma, lolioqve infelici, attentâ curâ segregatur, quo de negotio adhibitum כִּרְר nostrum legimus Jer. 4. 11. Unde elegantissimè Salomo hinc idem illud exprimit, quod CHRISTUS in egregia sua, de sparsa inter triticum Litzania, parabola, Matth. 13. 30. & in accurata processûs extremi judicii descriptione, de Pastore, separante oves ab hædis fatidis, Matth. 25. 32.

§. 19. Sequitur actus judicialis alter, vid. *Inspectio*, notata Salomoni voce $\text{וַיִּבְחַן$ *ut intueatur*. Eadem hic, quæ antea

antea in לָבֵר, est constructio, tum quoad infinitivum, tum quoad præfixum ל, unde &, quæ ibi notabamus, huc quoque trahenda. Præfixum ל superadditur, ut connexa sit oratio. Etsi autem latissimè aliàs hujus præfixi pateat significatus, & in Conjunctionum etiam classe is sit varius; commodior tamen nobis h. l. primaria ac sollennior ejus notatio, quæ copulativa est, videtur, ita ut conjunctionem cum præcedente לָבֵר indigitet, quem in sensum etiam interpretes tantum non omnes consentiunt. *Inspectio* autem ipsa sistitur voce הִנֵּה, quæ & alibi sæpè, & hic etiam emphasi non caret. Simpliciter notat *videre, aspicere, &c.* Transfertur verò etiam à visu, ceu acutiore reliquis, ad alios quoque sensus, tam *exterioribus*, ut ad Olfactum, ubi significat *odorare*, ut Gen. 27. 27. ad Tactum, ubi *sentire* designat, ut El. 4. 4. 16. &c. quàm ad *interiores*, ad internum sc. animi ac intellectus oculum, nec minus ad ipsam etiam voluntatem, ubi fruitionem ac perceptionem rei alicujus, & quidem voluptuosam, cum approbatione nim. & delectatione conjunctam, infert. Eadem ferè ratione, uti וִדַּע, est, rem cognitam ac scitam approbare, curare, &c. Eò modò הִנֵּה usurpatum offenditur Psal. 22. 18. Cant. 6. 12. Obad. v. 13. &c. ac in Coh. c. 3. 13. c. 6. 6. c. 9. 9. De DEO ubi adhibetur vox הִנֵּה, ibi v. imprimis cum singulari emphasi observanda est, ac non nisi sublimia infert. Quàm emphatica sit in Loco de Providentiâ, vid. ap. Chemnit. *L. Theol. pt. 1 p. 116.* Calov. *Syst. Tb. T. 3. p. 1136* Brochman. *Syst. Tb. Loc. 12. c. 1. p. 515.* alios. Nostrò hòc locò, ubi ad singularem DEI, Judicis, severissimi pariter ac omniscii, in extremo die actum judiciale designandum adhibetur, *accuratam, modisq; ac numeris omnibus perfectam* inspectionem ac investigationem infert. Sic n. & aliàs, וִדַּע, notat, *cum attentione spectare*, vid. 2. Reg. 10. 3. Matth. 7. 5. 1. Cor. 10. 12. Col. 4. 17. ... *Glass. Phil. S. 1. 3. tr. 3. can. 14.* Non n. Deus in die pantocritico perfunctoria intuitionem, sed accuratissimè solidissimèq; singula & facta, & dicta, & cogitata hominum quorumvis expendet, ita ut nullum omnino eorum, quantillum etiam

D

illud

illud fuerit, omniscium ejus Scrutinium sit fugiturum. conf. Coh. 12. 14. Imò verò & prætereà *affectum*, tam *benignissimè favoris divini*, ratione fidelium ac piorum, quàm *severissimè ira*, ratione Infidelium & impiorum, in judico ultimo ex-
 rendum, includit hæc *lustratio*. Etenim, si DEUS in hac vita non nudus hominum rerumq; humanarum speculator est, sed ejus visionem affectus semper, isq; pro obceptorum diversitate diversus, comitatur, uti v. g. videt piorum fidem, bonaq; opera, & benignâ tangitur complacentiâ; intuetur oppressionem eorundem, & tenerrima afficitur misericordia, opitulandiq; promptitudine; cernit impiorum perversitatem, & severissima movetur displicentia ac indignatione: Multò magis id ita *ἐν μέρει κριταίς*, comparatum erit. Intuebitur ibi Judex summus piorum fidem, ac ex saluberrima hac scaturigine promanantes rivulos gratissimos, pietatis exercitia; & benignè placebunt; vitæq; æternæ, gaudioq; inenarrabili adjudicabit eosdem: Intuebitur verò & impiorum incredulitatem, ac ex venenata ista radice propullulantes fructus nocivos, mala opera; mortiq; æternæ cruciatuq; ineffabili adscribet eosdem. En sic S. Salomonis succinctam & brevem, sed egregiam ac elegantem judicii extremi, actuumq; judicialium delineationem.

§. 19. Adjungit verò Salomo etiam judicii hujus *causam impulsivam*, s. quid moveat Deum, ad istud judicium: *וַיִּבְרַח אֱדֹם*, quòd ipsi jumentum videantur sibi. Ea nimirum, proh dolor! post deplorandum protoplastorum nostrorum lapsum, hominum rerumq; humanarum depravata sub sole facies est, ut, sive hominem, sive bestiam, nudis rationis corruptæ oculis, inconsultò ac posthabito Scripturarum divinarum oraculo, spectes, exiguam inter utrumque, quoad casus externos, deprehendas differentiam. Hinc jam homines *sibi ipsis jumentum videntur*, h. e. eò tandem cogitationum deveniunt, ut, nulla omnino ex parte se à bestiis differre judicent, imò verò & quoad conditionem animæ brutalis, in morte cum corpore intereuntis, ex asse convenire,

ncc

nec magis hominem, semel mortuum, resurrecturum, judiciiq; extremi censuram experturum, quam jumentum. Quod dum ita secum statuunt homines, paulatim ac sensim, mox verò & pleno impetu, in quodvis vitæ sceleratæ ac voluptuosæ genus ruunt, indulgendum in hac vita ventri suo, carnisq; desideriis omnigenis, quantum libet ac licet, existimantes, quia post hanc vitam eo carendū. Hinc iste Epicuræo porco dignus grunnius: *Ede, lude, bibe, post mortem nulla voluptas. Edamus, & bibamus, cras enim moriemur*, Es. 22. 13. 1. Cor. 15. 32. vide & Sap. 2. 1. seq. Et ut est apud Lucretium in lib. poster. contra Symmachum p. 288.

*Nam, si tota mihi cum corpore vita peribit,
Nec poterit superesse meum post funera quicquam,
Quis mihi regnator celi? quis conditor orbis?
Quis Deus? aut que jam meritò metuenda potestas?
Ibo per impuros fervente libidine luxus?
Incestabo thoros, sacrum calcabo pudorem, &c.*

Ast, enormis hæc, ac cum extrema malitia conjuncta mortalium stupiditas, provocat acceleratq; sibi divinum judiciū. Videns n. eam Deus, decernit, solenni eam aliquando ac evidenti ratione castigare, solidaq; discriminatione ostendere, quam omninò magna hominis præ jumento, & piorū etiam præ impiis, præstantia sit atq; excellentia. Eandē causam impulsivam judicii extremi pandit Paulus 1. Thess. 5. 3. & Petrus 2. ep. 3. 4. Si quis tn. verba Salomonis ita etiam explicare velit, quòd in iis exponatur *res judicata*, s. *objectum* judicii extremi *reale*, insignis nim. ille hominum error, quo bruta sibi videntur, nec non brutalis eorundem vita; non refragabimur. Unum n. alterum includit & supponit: hominum ignorantia & malitia Deum ad judicandum movet, & ipsa etiam à DEO judicabitur. Prius tamen magis respexisse videtur Salomo. Et hæc erat Salomonæ *Conclusio*, quoad *presamen*, *objectum*, & *Contentum*.

II. CONCLUSIONIS RATIO:

§. 20. Sequitur Conclusionis hujus *notabilis medius terminus, s. ratio.* Ubi dubiò procul operæ pretium facturi sumus, si ordine ipsum priùs *medium terminum*, tum & ejusdem *vim ac valorem*, perpenderit. Ipse *medius terminus* continetur potissimùm illis ipsis verbis, quibus *causam impulsivam judicii extremi* proponit Salomo: שהם כהם ההם והם. Nota itaq; medii termini, ad inferendam Conclusionem à Salomone adhibiti, est prioris vocis præfixum Ψ ; Unde illud sit, & quid importet, vid. *Glass. Phil. S. l. 4. tr. 1. p. 347. (647.)* Cùm verò non rarò *συμπαρονομασ* notet *quia, quòd*, ut *Jud. 6. 17. Cant. 1. 6.* eadem ratione h. l. etiam optimè reddi, est sine dubio. τ והם, cui τ Ψ præfigitur, respicit, vi demonstrativæ suæ significationis, בני אדם *Homines*, de quibus jam jam locutus erat Salomo. His autem porrò opponit בהמה, *jumentum, bestiam*. Vi etymi sui quid propriè notet בהמה, quomodo item à חיה & רמש differat, eleganter utrum expeditum vid. ap. *Cl. Bochartum Hierozoic. pt. 1. c. 2. p. 5.* & *Hottingerum in exam. bist. creat. qu. 84. p. 230, 231.* nec non *Buxtorff. Lex. Talm. voce בהם*. Nos jam solùm, factam h. l. inter hominem & בהמה oppositionem advertimus, notamusq; בהמה Salomoni animal s. brutum quodvis, non *domesticum* sc. *Et cicut* tantùm, sed & *agreste ac ferum*, designare, hoc n. significatu, in tali oppositione, gaudet, uti locus clarus est *Psal. 36. 7.* Non incongruè a. prætereà *Piscator, Varablus, Prücknerus, Et Geier*, monent, deesse hîc τ *similitudinis*, ad complendum sensum voci בהמה addendum, h. m. *quasi, vel sicut brutum*; quæ τ τ ellipsis Literis S. non infreqvens est, conf. *Job. 11, 12 Prov. 5. 19, &c.* Subjunctum a. pronomen הם, videtur h. l. positum pro verbo substantivo *sunt*, uti id & alibi contingit. Certè, verbum substantivum subaudiendum esse, sensus poscit; unde, ut alibi sæpissimè, (vid. *Glass. Ph. S. l. 3. tr. 3. p. 667. (403.)*) h. l. supplendum, ita: *quia ipsi ceu bestia sunt.* Insuper observa, quòd, uti aliàs *esse & videri* alternatim non rarò sumuntur, ita & hîc id procedat; sic

sic n. sensus hujus loci fluit optimè, & sequentia inprimis
 verba cum præcedentibus concinnè coherent. Quamvis
 nec illam explicationem rejiciamus, quæ belunos hominum
 mores hic respici censet, ubi sc. homines studiis & factis bru-
 ta imitantur, alter alteri involat, alter alterum dilaniat ac
 vorat, bestiarum more, quod dicitur, *homo homini lupus*; un-
 de Herodes dictus *vulpes* Luc. 13. 32. & Judæi *viperæ* Luc. 3. 7.
 quæ expositio *Junio, Pembello*, aliisq; placet. Ultramq; ex-
 plicationem conjungere licet, cum optimè stare invicem
 possint; homines n. brutis similes sibi videntur, & ex isto
 errore paulatim etiam brutalibus se dant moribus. Viden-
 tur a. homines bestię *סוף sibi*, h. e. apud se, suo judicio.
Drusius ceset, *sibi* h. l. redundare ex Ebraismo, cum & ab
 antiquis interpretibus omissum fuerit; ast rectius procul
 dubio aliis interpretibus emphasis ejus attenditur: *sibi ipsis*
 n. depravatæ rationis judicium sequentes homines, bestię
 videntur, non æquè a. & omnibus aliis, non pauci n. oculis,
 divini verbi luce collustratis, rem intuentes, longè aliter
 eam se habere judicant.

§. 21. Ex dictis talis verborum sensus emergit: *Quia*
ipsi (homines) ceu bestię sunt (& videntur) sibi. Sic ergò argu-
 mentatur Sapientissimus: *Quoniam in hoc mundo tam per-*
versè, confusè, ac inordinatè geruntur omnia, sic, ut non tantùm
accidat justo, ut injusto, sed & inter homines & bruta, quoad na-
turalem vitam, externos casus, indecentes mores, inevitabi-
lem mortem, nullum ferè animadvertatur discrimen, indeq; vi-
deantur sibi homines similes bestiis, imò & bestiarum more inter
se vivant, cum tamen homo ad DEI imaginem, decentemq; ejus
cultum ac reverentiam sit conditus; ex eò conclusi, restare omni-
nò aliquod tempus, quò DEUS, solenni ac evidenti segregatione
& inspectione, hominem à brutò, pios itidem ab impiis, interval-
lò longè distare, luculenter ostensurus sit. Longè meliore nim,
 ac saniore mente pensitabat Salomo fata ac facta externa
 hominum, cum brutis in hac vita communia, quàm Atheo-
 rum malefana caterva, Uti n. hi aliàs, ceu sues, ventriq;

obedientia pecora, ea solùm, quæ pedibus obversantur, speculantur, altiùs v. mentem vix attollunt; ita & hìc eadem, h. e. homine rationali penitùs indignâ attentione, suos cum bestiis communes eventus meditantur; sic namq; verè brutaliter inferunt: *Quia conditio hominis in multis externis cum bestiarum conditione convenit, & Sin omnibus, & Sin internis, & homo semel mortuus non magis resurget, quàm vel porcus, aut bos, aut canis interfectus.* Quam ineptissimam collectionem elevare satis poterat vel ipsa rationalis animæ, quâ præ bestiis præditi vivunt homines, recordatio, nisi omni rationis usu privare & exuere semet laborarent Athei. Quanto feliciùs Salomo procedit! Illum debita miseri ac confusi rerum humanarum statùs speculatio eò ducit, ut iudicium divinum, confusionem istam diremturum, inde arguat.

S. 22. Neq; v. *vi ac valore* insigni destituitur Salomonæ ista collectio, quin potiùs firmiter probat id, quòd probare debebat. Pià idjam meditatione dignum. Neq; tn. illud in gratiam Atheorum, quorum sanè blasphemiiis abunde jam à nobis eò satisfactum est, quòd, Salomonem futurum iudicium divinum hìc inferre, demonstravimus, quicquid etiam sit de valore rationis, quam in istam rem Salomo adhibet, quo de rationem à nobis exposcere, Atheo minimè est integrum. Non n. in ea jam cum Atheis palæstra stamus, ut vel præsentium verborum, vel totius S. Scripturæ, cuius verba hæc sunt particula, autoritatem ac veritatem (quæ piis satis constat,) asseramus, sed, ut verum tantùm verborum Salomonis sensum eruamus ac indicemus. Ex concessio contra pios hìc agunt Athei, largientes, Salomonem h. l. vera dicere, sed talia, quæ Epicuræorum placita stabiliant. Nos concessum tenemus, Salomonem a. contra Epicuræorum placita hìc disputare, evincimus; cum jugulato itaq; hoste nil amplius nobis negotii. Piò tn. ac decenti scrutiniò si rem indagamus, firmissimo medio termino usum esse Salomonem,prehendimus. Ubi primò tenendum, non mirum videri debere, quòd Salomo hìc *per modum rationis & medii termini* a-

gat;

gat; id n. aliis etiam viris *ἡρώδης* non infrequent, utpote
qui non solum utuntur principiis & axiomatis nudis, sed eti-
am argumentis, in quibus conclusiones eliciuntur ex prin-
cipiis, ut Matt. 22. 31, 32. 1. Cor. 15. 20, 21, 22. &c. vid. Alting.
in Log. Theol. c. 2. §. 7. Nec tu. Salomo in hac argumentati-
one sua considerandus simpliciter ut homo sibi soli omni-
modè relictus, sed ut simul Spiritu S. verboq; divino collu-
stratus. Ut nudus sibiq; soli relictus homo, habebat Salo-
mo, ceu ceteri homines omnes, cordi suo inscriptum *σοφία
καὶ φόβος*; cui notitiæ DEI naturali *ἰνσῆ*, præterea etiam, ex dili-
gentiori creaturarum inspectione, accedebat notitia DEI
naturalis *αὐτοῦ*. Ex hac itaq; luce, non solum Deum,
sed eundem etiam omnipotentem, veracem, ac inprimis *ἰ-
σχυρὸν & σοφὸν* esse, cognoscebat. *Ἰσχυρὸν* ut tale DEI
attributum concipiebat, quò non ipse DEUS tantum in se re-
ctam voluntatem haberet, sed etiam id, quod rectum est, à
creaturâ rationali exigeret, bonis præmium, malis v. pœnas
decernens. Sapientiam DEI in eò inprimis hic pensitabar,
quòd hominem præ bestiis longè præstantiorem, ac ad cultû
suum animâ rationali præditû, creaverit. At v. cum in præsen-
ti vita, perversâ adeò ratione gerantur omnia, ut non tantum
piis subinde malè, impiis contra benè sit, sed etiam bestia ho-
mini in externis, si non aliquando præstantiores, saltem si-
miles, videantur; ex eò Salomo (per istud naturæ lumen) *πρῶ-
τος*, probabiliter, & generaliter colligere poterat, restare
aliquod tempus, quò Deus, *ἰσχυρὸς*, pios ab impiis, ac,
σοφὸς, homines à bestiis, apertè discriminaturus es-
set. Idem ipsum hoc verò longè clariùs, apodicticè, & specialiter
collectum, ac creditum habebat Salomo, ut homo verbo
DEI illustratus, deq; omnipotente DEI voluntate
certus, nedum *ἰσχυρὸς & σοφὸς*. Quæ de Au-
tore hujus conclusionis ideò benè notanda, quia, si vel ma-
ximè ea apodicticè non argueret, ubi ab homine irregen-
nito, nudaq; rationi suæ relicto, prolata esset, à Salomone
tamen, ceu homine regenito, verboq; DEI illuminatò, addu-
cta,

sta, pondere gaudet maximò; Hic enim rem debitè excutere poterat, quod illi denegatum, valetq; hinc adeò illud: *Duo cum faciunt* (imò & dicunt) *idem, non est idem.* Sic, quando ad *Objectum Salomonæ illationis* devenimus, quod ex unâ parte est **HOMO**, hunc verò, verbò **DEI** edoctus, sciebat, ita excellentissimum à **DEO** esse conditum, ut non tantùm animâ rationali præditus, sed & ad imaginem divinam creatus esset; prout nim, imago ista consistebat in excellenti conformitate hominis cum creatore, quoad sapientiam, justitiam, immortalitatem, & majestatem. Ac licet haud ignotum esset Salomoni, protoplastos nostros, per fædam suam à Deo defectionem, se & suos posteros concreatâ hâc divinâ imagine penitùs privasse, ac contrâ in omnis generis peccatorum & malorum barathrum præcipitâsse; optimè tn. etiam norat immensam illam **DEI** optimi misericordiam ac *Φιλανθρωπίας*, quâ, supra modum de salute hominum sollicitus, promissione facta de semine mulieris, *ὡς* æternò, in assumpta humana carne caput serpentis contriturò, salutare illud lapsis hominibus medium ostendit atq; obrulit, quò è miseria sua emergere, in gratiam Dei redire, cumq; eo feliciter reduniri possent. Quod ipsum uti omnes omninò homines, nemine excepto, concernat, ita, qui ritè eo utantur, actu ipso gratiæ hujus participes reddi, Deo per fidem in Messia meritum reduniri, regenerari, justificari, renovari, ac sanctificari, fieri templa & habitacula Spiritùs S. verbò, reddi *καίτοις θείας φύσεως*, felicissimòq; *εὐπορισμῶ* bonorum futurorum cœlestium in præsentijam hac vita frui. Quibus omnibus immane quantum distant homines à **BESTIIS**, quæ hinc ex altera parte *objectum* Salomonis sunt. Eas a. (*bestias* sc.) sciebat Salomo, in nullo eorum cum homine convenire; Sciebat, eas adeò non ad Dei imaginem conditas esse, ut ne quidem animâ rationali gauderent, sed potius *ζῶα ἄλογα* essent, quæ in hominis vel alimentum, vel servitia, vel delicias, vel alia commoda, destinata, quo sine obtento & ipsæ penitùs esse desinerent; neq; enim & in bestias propriè cadere vel virtutem,

vel

vel peccatum, & proinde nec reportaturas eas esse præmia, aut supplicia, eorum, quæ in vita sua peregerunt; sed animas potius eorum unâ cum corporibus penitus extinctum iri. Enimverò, etsi disparem adeò hominum & brutorum conditionem cognosceret Salomo, animadvertibat tamen, paucissimos hominum id secû volvere, plurimos verò sibi invicem videri velut jumentum, tamq; abjectè de se ipsis, juxta perversæ ac carnalis rationis judicium, sentire, quasi nulla ratione ab eo differrent, imò verò & ratione ipsius animæ, cum corpore intereuntis, cum eò consentirent; Unde & verè brutaliter inter se vivere satagerent, vitamq; bestia, non homine, dignam viverent. Porro, huic errori ac malitiæ hominum, videbat Salomo occasionem dari, ex hominum & brutorum, quoad externos casus, convenientiâ, quam tantam deprehendebat, ut nonnisi iis, qui clariore, quam obscura cæcæ rationis luce, gauderent, verum utrorumq; discrimen cognoscere liceret. Hinc v. 19, 20, 21. prolixè de eâ convenientiâ disserit. Quod studiosè observ. quia Salomo non ex nudo errore hominum, qui sibi bestia videntur, futurum judicium infert, sed potissimum etiam ex misera ista hominum ac brutorum in vita hac confusione, occasionem isti errori præbente, quam propterea solenni discrimine aliquando tollendam colligit. Deniq; & illud probè attende, Salomonem non ex omni promiscuè hominis & bestia in hac vitâ congruentiâ futurum elicere judicium, (quid n. prohiberet, hominem in quodam tertio bestia esse similem?) sed ex ea imprimis, quæ hominis præstantiæ contrariari videtur. Ea a. potissimum hæc est, quòd homo, æqvè ut bestia, necessariò moriatur, inq; pulverem redigatur, cum tn. homo ad Dei imaginem, vitamq; adeò æternam, conditus sit, bestia non item. Nisi ergò homo aliquando iterum ad vitam resuscitandus, sed æterno terræ pulvere condendus esset, ut bestia; vix verum credi posset illud, quòd homo ad imaginem DEI conditus esset.

§. 23. Quibus ita observatis, eò melius intelligitur

E

ratio

ratio consecutionis in argumentò Salomonæ. Duplex imprimis connexionis suæ vinculum nectere dici potest Salomo, alterum à Sapientiâ, à justitiâ divinâ desumptum alterum. Arguit, inquam, ex divina Sapiëntia, cum quâ consistere nequit, Deum frustrari creationis suæ fine ac intentione. Deus namq; sapientissimus hominem ita condidit, ut esset omni ex parte excellentissimus; creavit eum *ἐν ἀφθαρσίᾳ*, ad conditionem incorruptam, ut ita imaginem Conditoris sui non solum Sapiëntiâ, justitiâ, & sanctitate, sed & *ἀφθαρσίᾳ* & immortalitate, referret, perpetuòq; cultu Deo serviret. At, ubijam post lapsum ista hominis excellentia? Nonne, ut jumentum moritur, ita moritur & homo? Excidisse ergò Deus omnisapiens videri posset sine ac consiliò creationis suæ, ni post hanc vitam restaret alia, judiciumq; quod hominem à brutò exactè discriminaret. Quamvis n. invidiâ Diaboli intravit mors in mundum; *baud in. convenit divinae bonitati, sapientia, ac potentia,* (verba sunt B. Gerhardi Loc. de resurr. mort. S. 22.) *permittere, ut finis creationis hominis penitus intervertatur, ac consilium DEI per astutiam diabolicam evertatur, aliàs n. finita diaboli potentia infinitam Dei potentiam superaret, ac malitia diaboli plus posset ad destruendum, quàm infinita Dei bonitas ad restituendum, inde etiam per Christum mediatorem voluit fieri *ἀναμίτην*, quippe qui mortem absorpsit ac destruxit Es. 25. 8. ac vitam *ἀφθαρσίαν* nobis illucescere fecit 2. Tim. 1. 10. quâ ratione homo finem illum propter quem ab initio fuit conditus, consequitur, & vita eterna, non solum animæ, sed & corporis respectu, particeps æcerum redditur.* Huic connexionis rationi accedit & alia, ex divinâ justitiâ desumpta. Justitia divina requirit, ut bonis benè, malis a. malè sit. At v. in hac vitâ homines sibi invicem sunt bestię, moribus vivunt bestialibus, est homo homini lupus, alter alterum invadit ac lædit, & tamen rarissimè brutales isti homines impietatis suæ pœnam luunt debitam; rarissimè quoq; pii & sanctiores, qui bestialem istam vitam averfantur, pietatis suæ sorte externè fruuntur in præsentî vitâ:

vitâ: Imò sic sæpè res agitur, ut in hóc mundò impiis, omni-
 q̄ve scelerum genere coopertis, omnia ex votò fluant, piiis
 contrà adversa quævis eveniant, adeòq; nec illorum ultio,
 nec horum remuneratio híc locum habeat. Ex eò proinde
 firmissimâ ac infallibili consecutione relinq̄vebatur Salomoni,
 supereffe novissimum & universale judicium, quò Deus
 hominum transactam vitam accuratè lustraturus, pios ab
 impiis exactè separaturus, hisq; promerita supplicia, illis a
 gratuita præmia redditurus sit. Eòdem mediò terminò pau-
 lò etiam antè ulus erat noster Salomo, v. 16, & 17. Quam
 conclusionem, ceu firmissam, Apostolus quoq; indice quasi
 digitò monstrat 2. Thess. 1. 6, 7. conf. 1. Cor. 15. 57. Cum q;
 ipsò hóc ratiociniò, à *justitiâ divinâ* desumptò, nec ipsi
 Ethnici destituerentur, haud mirum, saniores eorum pluri-
 mos in judicii extremi notitiam aliquã pervenisse. Unde n. su-
 am *Rhamnusiâ*, fandi nefandiq; ultricem, unde suos *Aacos*,
Minoas, *Rbadamantos*, &c. apud inferos judicatu-
 ros, finxere, quàm quod umbram quandam veritatis, de futuro post hanc
 vitam judicio, contuerentur, etsi multiplici talorum fig-
 mentorum caligine eandem involverent. Paucis itaq; :
 Argumentatur Rex sapientissimus ad futurum judicium à
causâ ejusdem impulsivâ, eaq; tam *ωρα & γυμνασιον* s. *externa*, quæ
 est hominum stupiditas, & incorrigibilis error, ac malitia,
 quàm *ωρησμεν* s. *internâ*, quæ est & *sapientia divina*, sine
 creationis (imò & regenerationis) frustrari nesciæ, ratio, &
Justitiâ divinæ æquitas, requirens, ut cuius reddatur secun-
 dum opera sua, s. bona, s. mala; ex quibus omnibus utiq; fir-
 ma ac valida Salomoni nascitur collectio. Et plura fortè in
 illatione hâc Salomonæâ connexionis latent vincula, quæ v.
 aliis indaganda jam relinq̄vo.

III. RATIONIS DECLARATIO.

§. 24. Pergit Coheleth, rationisq; suæ luculentam sub-
 jicit *illustrationem* s. *declarationem*, v. 19, 20, 21. Ubi totus in
 eo est, ut manifestam reddat anam, occasionem, & origi-
 nem, recensitâ se erroris, vitæq; etiam brutaliis hominum

plerorumq; vel, quid eos inducat, ut ita sentiant & vivant, nempe, quia vident, se cum jumento iisdem subjacere casibus. Ita v. mentem suam exponit rex venerandus, ut de simili hominis & bestiae eventu loquatur primò quidem *in genere*, dein verò & *in specie*. In genere ait: כִּי מִקְרָה בְּנֵי-הָאָדָם וּמִקְרָה הַבְּהֵמָה *quia eventus fil. hominis, etiam eventus jumenti*. Connectit Salomo verba hæc cum præced. per conjunctionem כִּי, quæ causam reddit vel rationem, antecedentis propositionis: *Homines sibi bruta videntur*; jam additur: *quia vel nam eventus fil. hominis etiam eventus jumenti*, q. d: non est, quòd mira cui videatur bruta ista mortalium plerorumq; opinio & vita, rem n. debitè perquirenti clarum evadit, pervenire id inde, quia isti homines externos solum suos & jumentorum eventus intuentur, ibi v. se à bruto nihil vel parum differre, deprehendunt. Est n. homini & bruto similis מקרה *casus, conditio, accidens*. Quid propriè noter מקרה vid. Dn. D. Scherzer *Syst. Theol. Loc. 2. p. 46*. Hic in regimine cum כִּי-הָאָדָם, & mox etiam cum כִּי-הַבְּהֵמָה, ponitur, singulari v. ratione ac anomalicè punctatur cum Sagol, cum ordinariè habere deberet Tseri, ut suprâ c. 2. 15. Movit id R. D. Kimchi, ut, cum patre R. Joseph, statueret, מקרה h. l. non esse constructum, sed absolutum, h. m: *quia homines sunt res fortuita, itemq; bestia*. Alienissima hæc videntur Mercero; nisi fortè ita accipiatur, *fortuitum esse homines & bestias*, i. e. multa even-
 ta utrisque impendere, & in horas ac momenta singula evenire, ut c. 2. 23: *hominis dies omnes sunt dolores*, per metonymiam, i. e. *doloribus pleni*. Ipse Mercerus itaq; legendum putat מקרה per Tseri, uti c. 2. 15. quòd sensus habeatur ratio, neglectâ punctatione Ebræorū, cui, ait, *nos non ita puto esse astringendos, ut, si sensus commodior afferatur, non aliud sequamur*. Nos Doctiss. Mercerum suò in his sensu abundare permittimus, imò & vocem מקרה in statu constructo hic positam esse, cum eo asserimus; vix tamen tutò quis vestigia ejus in eo legat, quòd punctationem sacram negligendam, ac, pro Sagol, Tseri substituendum esse censet: Imò verò pun-
 stati-

ratio Ebraea hic suo loco relinquenda, extraordinaria autem
 esse, regulæq; adeò Grammaticæ exceptionem parere, dici
 potest. Præfigit a. Salomo h. l. alteri וַיִּקְרַע Vav, quod, ut sen-
 sus constet, optimè redditur per Etiam: *quia eventus hominis*
etiam eventus jumenti. In quò significatu ἄlibi etiã reperitur,
 ut Prov. 24. 27. Es. 24. 22. &c. Subintelligendum a. eã ratione h.
 l. esse verbũ subst. EST, per se patet; quã ellipsin suprà quoq;
 §. 20. deprehendimus & indicavimus. Mercerus Vav hoc per
 ET vertit, exponitq; h. m: *nam eventus hominum ET eventus*
bestia, sc. par est, quod illustrat ex Prov. 25. 25. Res eodẽ tendit.

§. 25. Et hæc sufficere poterant Salomoni, ad propo-
 nendam *in genere* eventuum hominis & jumenti convenien-
 tiam; Enimverò, ut amplissimam eam esse indigaret, & præ-
 terea etiam, rem utiq; sese ita habere, innueret, eandem sen-
 tentiam mox aliis verbis repetit, adjungens וַיִּקְרַע אֶחָדָם לְאֶחָדָם
Eventus unus ipsis. Satis v. hæc sunt clara, nec, nisi de solius
 vocis וַיִּקְרַע hoc in loco significatione, tria verba facienda. Va-
 rios vox ea aliàs possidet significatus, quos tantum non om-
 nes eruditè evolvit Fesselius T. 2. *advers. S. l. 10. c. 2. à p.*
497. ad 560. Inter alia sæpenumerò nota est non tam *iden-*
titatis individualis, quàm *specialis,* h. e. significat non *unus,* sed
idem, similis, æqualis, quod ex locis variis illustrat laudatus
Fesselius. In nostrò etiam Coheleth ea vocis וַיִּקְרַע significatio
 hinc inde obtinet, ut c. 2. 14. c. 6. 6. c. 9. 2, 3. Et sic h. l. quo-
 que sumi, res loquitur. Non n. *eosdem numero,* benè tamen
eosdem specie, h. e. *similes, & æquales,* casus, hominem experiri
 cum jumento, dicere poterat & volebat Salomo. Unde rectè
 Pagninus: *Accidens idem est eis.* B. Lutherus totam Salomo-
 nis mentem breviter, sed nervosè, ita pandit: *Denn es ge-
 het dem Menschen wie dem Vieh.*

§. 26. Sic ergo Salomo de hominis & jumenti conve-
 nientia *in genere* loquitur, sat omninò latam & amplam eam
 constituens. Nec tñ. quicquam eo ipso in Atheorum aut E-
 picuræorum partes concedit, sed sobria omnia sunt, sapien-
 tissimoq; rege digna. Quod ut eo melius intelligatur, probè

observ. Salomonem de iis solum, hominis & bestiae, communibus eventibus loqui, qui externi sunt, inq; hominum oculos incurrunt. Satis id ex eo manifestum esse potest, quia de talibus eventibus Salomo h. l. differit, è quorum intuitu homines ansam capiunt, sentiendi, se jumento esse similes. Hi a, non nisi *externi* eventus sunt; ad *internas* n. *superioresq;* hominis conditiones si pertingerent inepti isti censores, longè dignius ac sublimius de semetipsis laturo essent iudicium. Unde & postea Salomo, optimus procul dubio verborum suorum interpres, non nisi *externos*, oculisq; obvios hominis & bruti casus, *in specie* enumerat; innuens, se antea *in genere*, etiam de talibus, non v. aliis, locutum esse, Quare, quod identidem hoc in libro profitetur & inculcat Salomo, se nim. considerare ea, quae fiunt *שמש תחת* sub sole; idem & hic vel maximè tenendum. In iis, *quae fiunt sub sole*, b. e. *in externis*, *quae mundum hunc, vitamq; presentem concernunt*, similem esse dicit hominem & bestiam. Caetera, *quae altiora sunt, celumq; & divina sapiunt*, jam quidem adeò non sub censum vocat, ut, licet ea, & imprimis conditionem animae immortalis, intervallò maximò separare hominem à bestia, infra innuat, ex casibus tn. *externis*, solaq; ratione, sciri eà firmiter posse, neget; quo de inferius plura. Praeterea v. & cautione opus est, ne, quod Salomo *in genere*, de congruentia eventuum hominis & bestiae, profert, ad quosvis eventus *in specie*, indifferenter trahatur. De iis quidem eventibus, quos Salomo ipse post enarrat, res est clara, quos v. praeterea constituere quis vellet, si non aliter assumendi, quam si allatis à Salomone similes, pietatiq; non adversi, deprehendantur. Atheis certè non concedendum, ut, praeter adductos à Salomone eventus, quicquam afferant & comminiscantur; imò v. responsione hac dimittendi videntur insani isti homines, universalitatem, à Salomone propositam, esse *accommodam*, restrictam nim. ad eos eventus, quos ipse dein *in specie* profert. Et his observatis, nihil omninò in his verbis est, quod movere quenquam possit. De caetero piis meditationibus

nibus hic suus omnino manet locus, quæq; à cordatis inter-
pretibus, ad illustrandum Salomonem, in genere loquentem,
de hominis & bruti convenientia suggeruntur in specie, æquò
merito audiuntur animò; qualia v. ap. B. Geier. in b. l. p. 110.
B. D. Dieteric. in b. l. p. 611. B. D. Müller, *Atheism. devict.* aliosq;

§. 27. Age v. audiamus ipsum regem sapientissimum,
mentem suam, enumeratione communium, inter hominem
& brutum, conditionum in specie aperientem. Ibi v. primò
locò ponit *MORTEM*: מוֹת הוּא כְּמוֹת הַבְּהֵמָה Comparisonis hic
instituta indices sunt, ex una parte, litera הוּא, ex altera, parti-
cula כְּ. Respondent ex sibi, non aliter, quam apud Græcos
ὅτι & ὡς περ, καὶ ὅτι & ὡς, præcipuaq; tunc earum significatio
est, ut existentiam unius rei vel actus, ad existentiam alterius
rei vel actus, tanquam ad normam vel exemplum, referant.
Nec tñ, ibi necessum est, ut omnimodam præcisè inferant
rei comparatae identitatem, sufficit, quòd, ex mente &
instituto comparantis, intentam indicent, aliqualem etiam,
in tertio quodam, congruentiam. Accuratà n. observatione
digna, magnaq; utilitate insignis est ista Flacii regula: *Parti-
cula similitudinis sæpè non de modo, sed de facto; non de causa
& ratione, sed de exemplo, non de specie, sed genere; non de omni-
moda & perfecta, sed de aliquali convenientia sunt intelligenda.*
Quæ certè apprimè huc faciunt; non enim exactissimè & per
omnia, sed in certo solùm tertio, mortem hominis morti ju-
menti similem esse, innuere vult Salomo, ut mox videbimus.
Subiectum comparisonis sunt *Homo, & jumentum*, utrumq; n.
pronomine demonstrativo הוּא, bis posito, respicitur. Cujus re-
petitio hanc observationem parit, quòd eo posito respondeat
Latinorum *HIC, ISTE*, ita quidem, ut prius הוּא respiciat no-
men propinquius, uti Latinorum *HIC*, postèrius autem הוּא
reflectatur ad nomen remotius, ut Latinor. *ILLE*, vel
ISTE. Quo eleganti stylo Coheleth noster identidem de-
lectatur, ut c. 6. §. c. 7. 14, 18. c. 11. 6. Sensus est: *Sicut mori-
tur הוּא Hoc, (jumentum,) ita moritur הוּא ISTE (homo.)*
Ipsam Comparisonis tertium *MORS* est: מוֹת הוּא כְּמוֹת הַבְּהֵמָה
quod

quod communiter ita redditur: *sicut moritur hoc, sic moritur iste*. In Hebræo tñ. non est מוּת per Schurec, sed מוּת per cho-lem. מוּת itaq; h. l. non verbum est, sed potius nomen, in regimine positum, unde propriè ita sonaret: *uti Mors bubus, sic Mors illius*. In re tñ. & quæ sensum, interpretes omnes consentiunt, & rectè etiam Megalander noster: *Wie die stirbt/ so stirbt das auch*. In morte naturali ergò, quæ, propriè loquendò, est *privatio vite, consequens dissolutionem à corpore*, homo cum bestia convenit. Cave tñ. id nimis latè extendas, quasi per omnia mors hominis cum bestię morte congruat, nullaq; omninò in eâ reperiatur difformitas; Etenim si *ad statum s. conditionem post mortem*, vel *ad animam* quoq; bruti, in morte unà cum corpore intereuntem, verba hæc trahere, ac ad hominis animam applicare velis, oppidò contrariaberis Salomoni, qui, Spiritum hominis, in corporis cinesactione, non perire, sed ad Deum redire, infra c. 12. 7. disertè & sanctè asserit: imo & hoc ipsò c. 3. 21. Unde de convenientia tantùm *externa*, quamq; oculi & ratio, sine verbo DEI, assequi valent, hæc intelligenda esse, manifestum est. Et hinc interpretès tantùm non omnes observant, Salomoni potissimùm sermonem esse de *necessitate moriendi*, quæ utiq; homini cum bestiis communis est. Etsi n. DEUS optimus hominem primitùs creavit *ex à φ. Sapientia*, insigni tñ. hoc DEI donò primi parentes nostri, per lapsum, semetipsos fædè privârunt, morsq; in omnes homines transiit, ac jumento adeò similis ex hac parte redditus est homo, ut jam non minus hic necessariò moriatur, quàm illud. Præter istam v. *moriendi necessitatem*, homo cum bestia in morte convenit etiam *quoad ejus antecedentia, & causas externas*, easq; tam *naturales*, quàm *violentas*. *Naturales* mortis causas voco infirmitates & morbos, ex naturali defectu humidi radicalis, & caloris nativi, ortas, senectutem etiam ipsam, si contingat, mortem naturaliter præcedentes. Ibi verò adverte bestiam morientem: quomodo vires paulatim in eâ absumantur, dolores crescant, esca & pabulum renuatur, membra officio suo desint, tandemqve,

demq̄ve, animæ expiratione factâ, corpus totum concidat,
 jaceatq̄; sine motu, brevi fætorem intolerabilem daturum,
 nî amoveas, aut terrâ operias. Attende verò & hominem
 morientem: Nonne apud hunc mortis caduceatores, morbi,
 prodromusq̄; ejusdem, senectâ, vires tollunt, dolores augent,
 cibi potûsq̄; nauseam causantur, ac, si membrorum triste de-
 crementum intueri velis, nonne, morte appropinqvante,
 brachia & manus præ langvore concidunt, oculi contabe-
 scunt, aures obsurdescunt, gustus corrumpitur, facies tota
 lurida redditur & Hÿppocratica, pedes corporis molem fer-
 re recusant, intellectus quoque & memoria diminuitur, to-
 tum deniqve corpus ad putredinem & corruptionem vergit,
 animaq̄; ex spirante exsangve cadaver jacet, terrâ, paucos post
 dies & horas, humandum, nî fætorem ejus sentire velis. I-
 psium Coheleth, hâc de re differentem, si audire cupis, adeas
 c. 12, 2-7. Qvòd si v. *violentas* etiam mortis causas, ex acci-
 dentib; externis pervenientes, animadvertere velis, vide, va-
 riis modis brutum interire; hoc venatoris gladius, vel telum,
 vel venabulum, transverberat, illud lanioni mactandum tra-
 ditur, istud semetipsum enecat, aliud alia ratione morti da-
 tur. Qvis v. enarret casus ac modos, qvibus homines quoq̄;
 violenter morti traduntur? hic mari mersus, ille feris lania-
 tus, iste hostili gladio petitus, alius propriis armis transfossus,
 alius alio casu moritur. En ergò in his, hominis & bruti con-
 venientiam. Qvòd si insuper *conatus etiam & gestus* mortî
 vicinorum observaveris, eosdem deprehendes in homine,
 qvos in jumento. Cernimus, bestiam invitam & cum relucta-
 tione mortem subire; & homini quoq̄; mors est πῆλιν φο-
 βερῶν φοβερῶτατον, dulcis omnibus vita, amara mors, qvam o-
 mnibus, qvibus licet, modis amovemus. In his itaq̄; & simi-
 libus, nullam evidentem, inter hominis jumentiq̄; mortem,
 deprehendimus disparitatem. Ne tn. quid adhuc in his er-
 res, iterum diligenter attende, de eo, *quod fit sub sole*, de ho-
 minis morte, *quat. naturaliter contingit*, sermonem hîc esse.
 Benè B. Geier h, 1; *Dicuntur hac de homine, non ut renatus est,*

ac proin devotis letisq; gestibus animam Deo committit, sed in quantum naturaliter vivit ac moritur. Quibus consona & elegantia vid. ap. Dn. D. Siricium de immort. anima c. 2. p. 59. seq. Et hoc erat primum.

S. 28. Porrò II. convenire hominem & bestiam, asserit Salomo, modò naturalem vitam conservandi per Spiritum, s. respirationem: **וְרוּחַ אֱחָד לְכָל** Et Spiritus idem omnibus. Vox **רוּחַ** (uti & Græc. πνεῦμα) πνεῦμα sumitur in Sacris, quo de conferri possunt Nostrates Theologi in Loco de Spir. S. aliiq; Græcum πνεῦμα a. vix curatiùs quis expendit B. Er. Schmidio, Notis in N. T. ad Luc. 1. 47. inprimis ad Luc 24. 37. p. 637—641. Hic illud saltem tenendum, quòd, etsi vox **רוּחַ** non rarò animam rationalem, Spiritum illum cœlestem, designet, hic tñ. significatio illa quàm maximè exulet; aliàs n. oppidò falsa & absona dixisset Salomo, cum homo quidem rationali Spiritu præditus vivat, non sic a. & bestia. Unde interpretum non pauci, nominatim B. Matthias, Geier, Dn. D. Strauch / Meyfart, Mercerus, **רוּחַ** hic exponunt de Spiritu vitali, s. anima sensitiva & vegetativa; eadem namq; apud hominem & jumentum vitales sunt facultates, eadem vitæ functiones, sensus, motus, cupiditates, esus, potus, somnus, generatio, aliaq; externa. Non minus commodè tñ. simpliciter explicatur vox **רוּחַ** de aura spirabili, balitu vel anbelitu, seu de respiratione, qua vitam quasi trahimus. Sic **רוּחַ** sumitur Es. 2. 22. & egregiè etiam ista ratione cum etymo suo conspirat, **רוּחַ** n. propriè est respiravit, unde **רוּחַ** ventus est, vel aura, quæ spirat & spiratur, & spirando etiam attrahitur. Sic & Græcum πνεῦμα propriè notat id, quod expiratur, halitum vel anhelitum illum, quem **μόρσις** emittimus, den Odem; metonymicè v. ipsam etiam **ἀναπνοή** i. respirationem, das Odemen / designat. Et Latinos etiam eleganter ita voce Spiritus uti, notum est. Unde rectè Vatablus locum nostrum expressit: Et aura vitalis, vel aura spirabilis. Nec minus B. Lutherus: Und haben alle emeylen Odem. Et hic jam Spiritus **לְכָל** omnibus, h. e. & homini & jumento, est **רוּחַ** unus, vel idem. Sicut enim

enim respiratio vel halitus hominis aura est, ita & bestia: ut homo vitam naturalem ad tempus conservat per respirationem, ita & bestia: & hominem, & bestiam vivere, ex utriusq; respiratione advertimus: interclusâ eâdem & homo & bestia moritur. Benè Biblia Nürrenbergensia: Es wird so wol der Menschen/ als auch der unvernünfftigen Thiere Leben durch das Odemen vermercket/ und wenn der Odem weg ist/ so sind sie beyde todt.

S. 29. Imò in hisce tanta hætenus inter hominem & bestiam conformitas est, ut addat etiam Salomo: וְיִטְוֶה הָאָדָם כְּבֵהֵמָה אֵין מְדִבֶּה אֵין *Et præstantia hominis præ bestia nulla.* Vi originis suæ vox יִטְוֶה proprie præstantiam, excellentiam, emolumentum, commodum, designat, in quò & significatu, ejusd. radice voce יִתְרוֹן & יִתְרֵה Coheloth passim utitur. Ipsa autem forma יִטְוֶה nonnisi bis adhuc, præter nostrum locum, in Sacris offenditur, Prov. 14. 23. & c. 21. 5. quibus utrisque locis inopiæ & egestati, *ubi nil relictum est*, opponitur. Unde B. Geier non malè observat, posse verba Salomonis commodè etiam exponi de *emolumentis*, vel *commodis*, homini ex labore, vel bonis suis, post mortem residuis. Ubi sanè nulla existis, homini, præ brutò, post hanc vitam, est commoditas; Nudus homo nascitur, nudus quoque moritur, nec comitantur Dominum opes. *Et quamvis* (ait B. Geierus) *Famam fortasse objicias, neq; tamen ista homini adeò peculiaris; adhuc enim Bucephali meminimus, æquè fermè ac sefforis Alexandri.* Potest tamen etiam יִטְוֶה intelligi in genere de *excellèntia, præstantia, Spærogativa*, illis in rebus, quas Salomo jamjam recensuerat, quam sc. homo nullam habet præ bestia, tam quoad *conservationem vite per respirationem*, quam in primis etiam *moriendi necessitatem*. Nec tñ. omnibus omninò in rebus, iis etiam, quæ sublimioris, & cœlestis sunt ordinis, homini præ bestia præstantiam eo ipso denegat Salomo, sed in dictis solum, atq; similibus, quæ & quæ. nim. mutationi & vanitati sunt obnoxia, hinc subjicit: כִּי הַכֹּל הָבֵל *quia omnia sunt vanitas.* LXX. τὸ הָבֵל reddunt ματαίωσις, *vanitas*; rectius a. & signifi-

gnificantius exprimitur per ἀτμός s. ἀτμός, vapor, halitus, כַּח הַחוּצָה הַיָּמִינִית *halitus ex ore exiens*, ut habet R. D. K. in lib. *rad.* Sicut &, præter LXX, omnes locum Coh. 1. 1. ita exprès-
 sere: ἀτμός ἀτμών, vid. ibi Hieron. & consule Sixt. *Amama in
 Antibarb. Bibl. l. 2. p. 380.* Flatus itaq; & halitui oris homi-
 nem & bestiam h. l. comparat Salomo. Ut n. levis illa auna,
 quam ore spiramus, ad exiguum tempus apparet, subitoq; e-
 vanescit, nec omninò etiam retineri potest, sed fugere cogi-
 tur: ita quoq; homo & jumentum corruptioni ac mutationi
 externæ inevitabiliter subjacent. Quod ipsum S. Jacobus
 egregiè sic declarat: πῶς γὰρ ἡ ζωὴ ὑμῶν; ἀτμός γὰρ ἐστὶν ἡ πνεῦμα
 ὀλίγον φαινομένη, ἐπειτα δὲ ἀφανισμένη, c. 4. 14.

§. 30. In vitæ ergò per respirationem conservatione,
 moriendiq; necessitate, hætenus homines & bestia conve-
 niunt; sed nec III. difformes sibi sunt *quoad locum*, qui à
 morte utrisq; destinatus, quo de Salomo: כָּל הַיָּלֵךְ אֶל-מָוֶת
 יָבֹאוּ *omnia pergunt ad locum unum.* Respicit vox כָּל *homines
 pariter & bruta*, de quibus nim. creaturarum speciebus h. l.
 dissertatio est. Nec tamen (quod cautè tenendum,) de illis
quoad animas etiam, sed *quoad corpora tantùm*, nunc loqui-
 tur Coheleth; neq; enim vel jumentum, vel hominis anima in
 terram & pulverem vertitur; sed hujus anima ad Deum re-
 dit, Coh. 12. 7. illius v. anima in aërem abit atq; expirat, ac
 neutra adeò terræ pulvere conditur. Corpus interim utrius-
 que, ad unum locum יָבֹאוּ *pergit.* Quâ voce innuitur natura-
 lis ille, post lapsum, & hominis & jumentum ad mortem,
 destinatus cursus, quòd ad mortem, ab ortu statim ac
 nativitate sua, quotidiè eundo vergant, tendant, ac per-
 gant, non secus ac ad metam præfixam cursor, vel ad locum
 intentum viator, pedetentim, imò & cursim, tendit. Per
 יָבֹאוּ *א. h. e. locum unum, vel similem*, Salomo nil aliud
 intelligit, quàm terram, commune illud, corporum, post fa-
 ctam ab iis animæ solutionem, receptaculum, ultimamque
 hominis pariter ac bestia sedem, quod & ex seqq. satis apertè
 intelligitur.

§. 31. Verùm n. verò, ne in deteriorem sensum hæc verba fortè quis traheret, insanamq; hanc Salomoni mentem affingeret, quòd eandem, animæ & corpori hominis, post mortem, sedem tribuisset, mentem suam plenè explicat seq: הכל הנה סוף העפר וגו' *Omnia sunt ex pulvere, &c.* En! quàm cautè Coheleth hic agat; de eo loqui se, dicit, quod ex pulvere conditum est; ad animã ergò hominis trahi id nequit, etenim non nisi corpus ex pulvere formatum est, de anima v. Moses ita: *Et inspiravit Jehova Elobim in faciem ejus Spiraculum vitarum*, Gen. 2. 7. Per locum ergò unum, quem antea nominârat Salomo, non exclusam vult singularem illam beatarum animarum in cœlis sedem, sed corpori solùm *communem eum locum* assignat, apertèq; ad eò loquitur de eo, quod in sensus externos, non quod in renati hominis cognitionem incurrit. Verè a. Sapientissimus, *hominem & jumentum ex pulvere esse*, ait; Et si n. hodiè non ex pulvere *immediatè*, sed ex femine, generetur ac producatur Homo & Jumentum, ex pulvere tñ. ambo sunt *mediatè*, si nim. cum Salomone respicias primam eorum in creatione productionem, ubi nullam, hac in parte, præ jumento prærogativam habet homo, sed hic non minus ex pulvere creatus est, quàm istud. *Quamvis n.* (verba sunt Dn. D. Siricii *tr. de anim. immort. c. 2. p. 41.*) *discrimen magnum in eo sit, quòd hominis corpus manibus DEI fuerit formatum, Brutorum corpora non item: illud etiam hisce figura sublimiori, partiumq; structura eleganti perfectius: in materia, ex qua formatum est corpus hominis, formata etiam sunt corpora brutorum, pulvis terræ est.* Hæc ille. Creationis id docet historia, Gen. 1. 24. c. 2. 7. De ñ ante עפר v. Geier b. l.

§. 32. Communis proin hominis & jumenti mater est pulvis & terra; at eadem etiam utriusq; post mortem commune domicilium, unde addit Salomo: הכל שב אל העפר. *Omnia revertuntur in ipsum pulverẽ.* Ne quid fortè quis in horum verborum cum præcedentibus *connexione* erret, inq; heterodoxorum, avia deviet, diligenter observandum illud

est, Salomonem h. l. *declarativè* procedere, h. e. declarare & exponere, quid in pulverem redigatur, nempe corpus, quod ex pulvere formatum est; minimè v. *argumentativè*, concludendò & argumentandò à causa ad causatum, à materia ad materiæ inseparabile adjunctum, & necessarium consequens; h. e. non ita concludit: *QUIA* homo (ut & bestia) ex pulvere conditus est, *Ergò ea propter* mortalitati subjectus est, necessariòq; in pulverem redigitur. Sic n. homo etiam ante lapsum mortalis fuisse, dicendus esset, quod tn. falsissimum, effatisq; Spiritus S. quamplurimis è diametro est contrarium. Etenim non *materiam* creati hominis, sed *peccatum*, propriam ac solitariam mortalitatis humanæ causam esse, Paulus disertè asserit Rom. 5. 12. Et attende vocem DEI comminatoriam Gen. 2. 17: *quocunq; die comederis de arbore scientia boni & mali, moriendo morieris*. Quod ergò comminationis loco primis hominibus denunciabatur, id non *hòies* conditionem, sed *à peccatis* pœnam fuisse oportet. Unde certè nullá ex parte concreatæ hominis immortalitati conditio illa nocuisset, quòd ex terra fabricatus, nì lapsus supervenisset; uti nec ipsa etiam Terra naturá suá corruptibilis est: quòd n. aliquando in die Domini Terra, *Et quæ in eà sunt opera exurentur*, 2. Petr. 3. 10. id non à terræ natura perveniet, sed omnipotente Divini Numinis manu ac consilio peragetur, aliàs enim Coheleth verissimè ait c. 1. 4: *Terra in seculum stat*. Quare inepti sunt, cum *Pelagianis*, *Photiniani*, & *Arminiani*, sic argumentantes: *Quicunq; constat ex elementis, habetq; corpus animale & pulverem, ille per se ad interitum vergit, & naturá mortalis est; sed homo ante lapsum constabat ex elem. &c. & vid. Ostorodus inst. Germ. c. 33. p. 269. Smalzius contra Franz. p. 402. seq. Socinus prælect. c. 1. & 2. Tlib. de statu primi hom. contra Pucc. p. 4, 5, 17, 217, 222. seqq. Remonstrantes in Apolog. ad Censur. c. 3. f. 56. seq. Episcopus diss. 2. de oper. Dei th. 4. &c. Catechismus Racoviensis expressè p. 21. inquit: Warumb hat der Mensch nichts gemeines mit der Unsterblichkeit? Darumb/daß er im Anfang von der*

der Erden gemacht/und umb der Ursachen Willen sterblich geschaffen ist. Enimverò fucum simplicioribus vendunt adversarii. Minore n. cenceffâ, majoris connexio instantiis benè multis oppidò infringitur. De Terra paulò antè diximus. Christi v. Corpus, nostris humanis corporibus nonne qvoad substantiam simillimum erat, & sic ex elementis constabat? at qvis illud mortale fuisse, dicere ausit? Et Beati in altera vita, certè non aliud, sed idem numerò corpus, qvòd in hac vita circumtulerant, habebunt, & tn. immortales eos futuros esse, qvis negabit? His ipsis v. ad verba Sapientissimi observatis, cœtera carent difficultate, ipsaq; etiam qvotidianâ experienciâ expediuntur. Qvotidie homini pariter ac bestix contingere id, qvòd Salomo hïc ait, conspicimus. Post exiguum n. temporis intervallum, de hominis non minus, qvàm bestix cadavere, terrâ humatò, nil nisi pulverem & cinerem reperimus, nec tantùm non, hominis divitis an pauperis, sapientis an stulti, nobilis an ignobilis, docti an indocti, sed nec hominis an bestix pulvis sit, facilè dijudicaveris.

§. 33. Ultimò locò Coheleth hanc hominis & jumentì paritatem ponit, quod, animam illius, præ bujus, immortalẽ esse, nude rationi incertum sit, atq; ignotum, v. 21: *מי יודע הו* Et si v. mens erat, diutiùs aliquantò hïc morari, Versionesqve etiam & placita interpretum ad Hebræx veritatis fontem examinare; deniq; & nihil præsidii in versionibus illis repositum esse Atheis, sigillatim ostendere; dicendorum tn. faciendum est compendium, ne nimium excrescat dissertatio. Relictis ergò suo loco aliorum versionibus, simplici fontium consilio inhæremus, ibiq; Salomonem Atheis è diametro contrarium deprehendimus. Sic enim verba sunt vertenda: *Quis novit Spiritum fil. hominis? ascendit ille, ille ipse, sursum: & Spiritum bestia? descendit ille, ille ipse, infra terram.* Vel ita: *Quis novit Spiritum fil. hominis, qui ipse ascendit sursum, & Spiritum bruti, qui ipse descendit deorsum ad terram?* Duo sc. hic

hic dicit Salomō : I. neminem hominum esse, qui ex sola rationis suæ lumine, immortalitatem animæ humana indubiè noscat, & hac in parte animã hominis ab anima bestie dignoscat. II. Animam tamen humanam re verã, post solutionem à corpore remanere, bestia verò animam unã cum corpore interire. Pro hac aversione in genere observ. (1.) in *וי יודע* accentum *Revia*, & in *הארץ* *Sakephkaton*, territorium primum tmematis nostri constituentes. Unde non licet vertere: *quis novit, an Spir. fil. hom. ascendat* &c. Sed ita: *quis novit Spir. fil. hominis? ascendit ille* &c. Qvò de vid. Magnif. Dn. D. Varenium c. 1. Attende (2) ה emphaticum, in *עלה* & *יוררת* territorii secundi, subnexamq; utrisq; ה, qvæ non alium, qvàm *specificativum ac affirmativum* sensum admittunt. Qvare non integrum est, reddere: *Quis novit Spir. fil. hominis, AN ascendat ille, &c.* Verùm ita: *Quis novit Spir. fil. hominis? ascendit ille, ille ipse, &c.* Adverte & (3) Scopum Salomonis, qui h. l. est, nimiam illam hominis & bruti in præsentī vita conformitatem enarrare, & ex ea necessitatem alterius post hanc vitam temporis inferre; qui scopus optimè etiam in v. 21. obrinetur & ostenditur, si reddatur ut diximus. His (4) addere, si voles, poteris consensum autorum præstantissimorum non paucorum, qvos sparsim citabimus.

S. 34. In specie prima Salomonis propositio ita habet *וי יודע רוח בני האדם* *Quis novit Spiritum fil. hominis?* *רוח הבהמה* & *Spiritum jumenti?* Interrogationem hîc, per primum & tertium tmematis territorium fluentem, parit interrogativa personæ *וי*, qvæ, ut aliæ interrogandi particule, propositioni neganti gignendæ inservire solet. Ubi tn. Canon Ambrosii l. de pænit. c. 8. attendendus: *Interrogationes quædam in S. literis, quæ negationem inferre videntur, non sunt negativè intelligendæ, sed subinferunt tantùm difficultatem.* Duplicè ergò in primis sensum parit interrogandi hæc particula. E. non rarò omnimodam negationem infert, ac id, quod interrogat, sub impossibili ponit. Fieri id quidem ullibi, negat Hieronymus b. l. sed reluctantis exemplis scripturæ non pau-

paucis, ut Job. 14. 4. Prov. 20. 9. Job. 8. 46. Deia verò & II. *negationem*, ut sic dicam, *aliqualem* facit vocula ׀, ac pro re difficulter raròq; admodum contingenti, ponitur. vid. Pl. 90. 11. Ef. 53. 1. Hof. 14. 10. Coh. 7. 1. &c. Præterea v, etiam ׀ aliter & ob aliam rationem adhibetur. Ex diversa a, hac interrogantis ׀ indole, diversa quoq; de nostro loco orta sunt apud interpretes judicia. Quidam n. non nisi *particulariter negativam*, ac de *difficili* loquentur in propositionem agnoscunt, sensu hoc, ut dicat Salomo, per paucos esse, (*non tn. omninò nullos*,) qui animam hominis sursum ascendentem ex externis cognoscant, & id quidem admodum *difficulter*, (*non tn. impossibiliter*.) Sic Hieronymus, Drusus item, Lorinus, & Menochius. h. l. in primis Hakspan. not. phil. pt. 2. p. 471. Alii contrà censent, Salomonem h. l. interrogandò *negare simpliciter*, immortalitatisq; animæ humanæ notitiam nudæ rationi ponere *sub impossibili*. Ita omnes ii, quos paulò pòst, immortalitatem animæ rationi ignotam esse, ex h. l. probantes adducemus. Et horum sententiam, veram, menti q; Salomonis apprimè convenientem, meritò censemus. Etsi n. ex priorie xplicatione, nihil Atheis accedat subditi, argumentatio Salomonis tn. poscit, ut præsens interrogatio purè negativè exponatur. Certè n. longè valentius argumentum Ecclesiastæ nasci poterat, pro inferenda hominis cum bruto conformitate, & exinde sequenti futurò iudiciò, si immortalitatem nostræ animæ rationi penitus abstrusam diceret, quàm, si eidem eam cognitu tantùm difficilem assereret. In primis, cum non de *probabili* aliqua, sed de *apodictica & exacta* notitia, loquatur Sapientissimus, utens verbo רָעָה. Quà singulari n. emphasi gaudeat ea vox, nemo facillè ignorat. Sc. quando *mentis est & intellectus*, ut h. l. scientiam *non aliqualem*, sed *omninò certam*, suis rationibus nixam, antecedentium causarum, presentium circumstantiarum, insequentium deniq; effectuum probè consiam, omnemq; prorsus dubitationem excludentem, delignat; quod ex Concordantiis & Lexicis sat clarum. Nostrò ergò etiam locò, voce hac, *non quidem omninò omnem, exactam tn. perfectam & solidam* animæ immortalis notitiam delignat, nudæq; rationi meritò denegat Coheleth.

S. 35. Notitia ea concernit ex una parte כּוּחַ הַרוּחַ *Spiritum* fil. hom. ex alterà parte רוּחַ בְּהֵמָה *Spiritum* jument. Cave hîc per *Spiritum* intelligas vel *Spiritum* vitalem, vel *auram spirabilem*, *halitum* & *anhelitum*, quem cum jumento hominem communem habere, suprâ dixerat Salomo, *causam* potiùs vel *formam specificam*, hominis pariter & bestię, vocem רוּחַ h. l. designare, sensus evidentia loquitur. Et hominis quidem animã rationalem aliàs etiã רוּחַ nomine in sacris venire, no-

tius est & certius, quàm est prolixè probari debeat, vid. solùm Coh. 12, 7. Ast ad bruti etiam, omniumq; in genere animantium, formam specificam denotandam, vocem **רוח** adhiberi, ex Gen. 6, 17. c. 7. 15. pariter certum est, ibi n. **רוח חיים** quibuscunq; animantibus tribuitur. vid. & Psal. 104. 30. quæ loca contra Wendelinum, in causâ de traduce animæ humanæ, utiliter confert B. D. Dan. Lagus *diac. de pecc. Orig. p. 8.* Nostrò v. locò quid clarius? De **רוח** hominis dicitur, quòd ascendat, æternùmq; permaneat; non ergò vel de *habitu*, vel *spiratione*, vel *Spiritu vitali*, sed *animâ rationali* hominis, sermo est. Hic *Spiritus hominis* opponitur *Spiritu bestie*; E. forma hominis formæ bestie.

§. 36. Integra ergò Salomonis propositio prior ita se habet: *Nullus omninò hominum est, qui animam hominis & bestie exactè noscat.* Verùm eo ipso mens Salomonis nondum satis clara est, sed circa quædam ulteriùs adhuc indaganda & exponenda. Etenim (1) cum multa sint, quæ de hominis ac jumenti animâ sciri nesciriq; possunt; *quid præcisè nobis de eâ ignotum esse dicat Cobeleth*, videndum. Dico breviter: Salomo id ipsum præcipuè de hominis brutiq; animâ ignorari dicit, quod verbis statim exsertis de utraq; asserit, sc. *illam perennare, hanc v. evanescere*. Res ex dictis probata videtur. Neq; n. appareret, cur tale quid de hominis & bruti animâ hîc loci assereret, nisi, id ipsum nesciri nobis, indigitare vellet. Nec convenientiùs etiam & aptiùs procedere Salomo poterat, quàm si proferret id, quod in primis hominem à bestia discerneret, idem tñ. ipsum, ubi ignoraretur, maximam hominis cum bestia in externis convenientiam argueret. Alia n. nonnulla circa hominis animam nota esse, quid attinebat? Et in hoc ipso etiam omnes omninò, nî fallor, interpretes consentiunt. Nec tñ. (2.) Salomo, qu. ait: *Quis novit Spir. fil hom. & Spir. jumenti?* ita intelligendus, ac si non minus defectibilitatem & mortalitatem animæ brutæ, quàm perpetuitatem ac immortalitatem animæ humanæ, ignorari à nobis doceat; hòc n. quidem pactò mira omninò dixisse videri posset Salomo, cum prior illa satis superq; nobis constet: quis n. ignorat, animâ bestiarum unà cum corpore interire, penitusq; deficere? At v. nec etiam id vult Sapientissimus. Non, inquam, id vult, neminem scire, an animæ brutales intereant, imò v. id ipsum, ut institutum suum eò meliùs obtineat, ceu satis cognitum supponit; hoc a. vult, neminem scire, an hac in parte hominis anima bruti animam antecellat, an v. illa non minus quàm hæc intereat? Locutio comparativa h. i. talem sensum postulat. Et sic obtinere optimè poterat Salomo id, quod volebat, sc. statum hominis esse miserimum, cum nec ipsa etiam ejus pars melior,

lior, anima, jumentum animam defectibilem anteire, exterius deprehendi queat. Enimvero, ne vanâ spe se lactent Athei, existimantes, reperisse se, quod piis objiciant: *hâc nim. ratione neminem omnino esse, cui de anima humane immortalitate ullâ ratione constet, ac proin ecclesiam iemere eam asserere*; porro (3) Salomo in his in primis illustrandus, &, quov'erba sua modo intellecta velit, indagandum erit. Probè igitur attend. duplex illud, maximèq; diversum, deveniendi in rei alicujus notitiam, principium, videl. *humana ratio, & divina per verbum revelatio*, è quorum priori *Scientia, Fides* ex posteriori nascitur. Res ergò evadit clarissima, omniq; profus impietate liberatur, imò sapientissimè locutus esse deprehenditur Salomo, ubi advertimus, *cuiam principio igno- eam esse anima humane immortalitatem, pronunciet?* Hic v. scopus & aliæ circumstantiæ verborum satis superq; docent, Salomoni neutiquam sermonem esse de eo, quid homo, *verbo DEI edoctus*, de animæ immortalitate nosse queat, sed quid præstare hîc valeat, ratio, *sibi soli relicta, luce verbi & revelationis DEI destituta, ex suis ipsismet principiis, externum- qve hominis & jumentum eventum spectans*. Volebat n. Coheleth & hœ v. 21. firmare medium suum terminum, ad inferendam hanc conclusionem: *E. necessario restat extremum iudicium*. Medius terminus hic erat: *quia homines sibi videntur bestie*; hunc illustrârat hætenus variis eventibus externis, homini & bestie communibus. Idem ergò & hoc versu præstaturus, ac de hominis brutiq; anima locuturus, ne aliena diceret, non profert, quid de ea homines, *verbâ DEI instructi*, sed quid illi, *sibi- met relicti*, cognitum habeant. Et, ut alia, huc facientia, taceam, certè, nisi *uacua* n, & de ignorantia rationis nostræ corruptæ, locutus fuisset Salomo, quomodo addere statim ipsemet potuisset: *Ascendit Spiritus s. hominis, i. e. anima hominis immortalis est*; Nimirum, cùm ex revelatione divinâ nosset hoc ipsum Salomo, nudæ tn. rationis nostræ principiis abstrusum illud esse, dicere volebat. Unde & solidam, his ipsis in verbis, Sapientissimi deprehendimus decisionem, insignis illius nobilibiq; quæsitum, *an nuda rationi infallibiliter nota sit anima humane immortalitas?* Quæstionem affirmârunt alii, alii negârunt. Priori classi nomina sua in primis dedere Conimbricenses *tract. de an separ. disp. 1. art. 3. p. 568. seqq.* Hos longo ordine comitantur Doctores alii Pontificii, ducti præsertim autoritate Concilii Lateranensis sub Leone X. sess. 8. id quod fatetur, & aliàs etiam propugnat Oviedo *Phil. T. 2. de anim. contr. 16. Punct. 1. p. 213* Rod. de Arriag. *disp. 12. de an, sect. 1. subf. 2. p. 931. seq.* Sed & non paucis aliis idem assertum placuit; quos v. jam taceo. Et hi quidem, ut sententiam suam obtineant, non solum varias ex na-

turæ lumine; pro immortalitate animæ humanæ, proferunt rationes, sed & ex saniorum gentilium numero adducunt unum & alterum, qui immortalitatem animæ disertis verbis asseruit. Verum enim verò, aliud quid hinc visum est viris aliis quamplurimis, longè iis doctissimis, longèq; gravissimis, statuentibus, quòd, etsi omnino *probabilia* quædam lumini naturæ, pro inferendâ animæ rationalis immortalitate, suppetant ratiocinia, ex quibus *probabilia aliqua ac verisimilia* enasci queat opinio; etsi item apud Philosophum Christianum, ad dogma de immortalitate animæ, postquam id ex Scriptura solidè firmatum est, illustrandum, aliquid valeant argumenta ex ratione & naturâ petita: nequaquam tñ. hæc animæ humanæ perennitas ita ex sola & nuda naturâ *apodicticè* probari possit, ut inde *firma, solida & à πᾶσι ἀπὸ τοῦ* emergat notitia. Et horum sententiæ meritò nos quoq; suffragamur. Sic v. post Scotum 4. *sent. dist. 43. qu. 2.* Cajetanum in *Rom. 9. & Coh. 3.* aliosq; sentit Doctiss. Jul. Cæs. Scaliger *exerc. 307. sect.* cui Conomine valde, sed immeritò, succensent Conimbricenses l.c. p. 575. Idem agnoscit Lorinus in *Coh. 3.* qui etiam ad *Tertulliani, Arnobii, Nisæni, Plutarchi, Aphrodisæi*, aliorumq; veterum, tam Christianorum, quam paganorum, consensum provocat. Ex Calvinianis hanc in rem vid. Gisb. Voëtius *dispp. select. pt. 1 p. 777. seqq.* Nostrium v. Theologorum cui non approbata ista est sententia? Aliquos nominabo, eos v. præstantissimos. B. Lutherum *Comm. in Coh. 3.* B. Gerhardum T. XIX *Locò de Morte §. 146, 147.* B. D. Matthiam in *Coh. 3.* B. D. Husemannum *Brev. Theol. extens. c. 16. p. 260. seq.* B. D. Geierum *h. l.* B. D. Waltherum *tract. de immort. an p. 7 seq.* B. Dn. D. Strauchium *Harte und Milch Speiße conc. 3. in XVI. p. Trin. p. 1350.* Dn. D. Varenium *Brev. Theol. p. 806. seqq.* Dn. D. Qvenstedt in *Coll. Theol. MSC. c. de Morte sect. 1. th. 16.* Dn. D. Deutschmannum *Disp. de immort. animæ thes. 2.* Dn. D. Scherzerum *Syst. Theol. Loc. 5 p. 115. Loc. 23. p. 619. & in Brev. Eufach. qu. phys. 222. & 223 p. 252. seq.* Dn. D. Siricium *tract. de beat. an. hum. post mort. hom. immort. p. 34. seqq.* Et horum quidem non pauci primarium argumentum suum ex ipso nostro petunt oraculo. Et rectè. Disertè namq; negat Salomo, cuiquam ex solo naturæ lumine solidè de immortalitate animæ constare. Urgeo & observo hinc in primis duo, (1) universaliter negantem *וְאֵין*, scopumq; Salomonis, (2) vocem *וְאֵין* de *apodictica* notitia loquentem, quæ utraq; superiùs exposuimus. Nec certè quicquã veritati huic officiant vel *argumenta* adversariorũ, pro immortalitate animæ ex naturâ deprompta, vel *exempla* gentiliũ, cã agnoscentiũ. *Argumentorũ* n. illorũ, licet concedamus quædã ita *compata esse*, ut, quod B. Gerhardus ait, idonea sint, ad ostendendâ ex lumi-

ne naturali congruentiâ, & refutandâ incongruentiæ objectionē; vel, ut
Mornæus de V. R. l. i. c. 15. inquit, ad impudentiam advertariorum re-
tundendam; etſi, inquam, probabilem quandam perſoationem inducere
queant: nullum tñ. eorum apodicticam & immotam probationem inferre
potest, ſed ſoli ſcripturæ laus iſta tribuenda. Videtiſ, quæ ad aliquæ iſti-
us generis argumenta annotavit B. Gerhardus l. c. & Dn. D. Varenius, Brev.
Th. l. c. Scitè B. Hülſemannus l. c. *Quæquam ſic colligi poſſit: ratiocinandâ
beneficium, Syntereſin, aliasq; animæ humanæ qualitates, aliunde, quàm ex
elementis ſuperveniſſe; inde tñ. non neceſſariò conſicitur: naturam animæ
hoc exigere, ne poſſit interire, ſed probabiliter tantum. Ex natura n. lumine
non conſtat, eum, qui creavit has formas, creâſſe eas cum hac conditione, ne
unquam interire poſſent. Nam, quemadmodum ante creationem ſuam non
exiſtiterunt, ita nihil impedit, quò minus abſolutè redire queant in nihilum. Ni-
ſi aliud quidam obex obſit, de quo ex natura lumine non conſtat. Ad exempla
verò ethnicorum, ſuo jam tempore egregia hæc annotavit Juſtinus,
è Philoſopho Platonico conſtans Chriſti ad martyrium confessor,
Apol. 2. pro Chriſtianiſ: Moſes antiquior eſt omnibus ſcriptoribus Græciſ, &
quæcumq; Philoſophi & Poëtæ de immortalitate animæ, & panis poſt hanc vî-
tam, & de conſideratione cæleſtium dogmatum ſcripſerunt, ea à prophetis mu-
tuati ſunt, tanquam ſemina virtutiſ. Scilicet, ſi quod omninò gentiles
quidam attentiores, de animæ immortalitate, elegantè ſenſerunt
ac dixerunt, id omne, ut alia multa, ex diviniſ hominibus, ſparſiſq;
eorum ſcriptiſ, dictiſ & rumoribus hauſiſſe eos, ſtatuendum eſt. Pla-
to hic inprimiſcum laude nominandus, qui, quòd antiquitatiſ veræ
ſectator erat industrius, naturæq; prætereà rimator ſagaciſſimus, tan-
tum hac in re profecit, quantum ex gentiliſ numero aliiſ vix ul-
luſ. Ex eodem v. fonte ſua etiam dubio procul hauſerunt alii, qui
de animæ perennitate altiuſ quid ſtatuèrunt, quos longo ordine ex
Fabentino recenſent *Conimbricenſeſ p. 563.* Præterquam verò, quòd
hic veriſ falſa, vana ac impia miſcerent ethnici, ac in eo etiam discrimine
eſſent, quòd quidam eorum animam omniſ mortalitatiſ exper-
tem facerent, alii v. eam vel longo pòſt tempore vel paulò quòſt emo-
ri ſtatuèrunt: omneſ dubii hac in re hæſerunt, nec, ex ſola natura,
habuerunt, cui, ceu immoto fundamento, firmiter inniterentur. Hoc
vel ſolū colloquiū Attici & Marci apud Cic. l. 1. Tuſc. qu. comprobatur, ubi
Atticuſ ſic inſit: *Delectat me illa ſententiâ, poſſe animoſ, cum è corporibus ex-
ceſerint, in cælum, quaſi domicilium ſuum, pervenire, idq; primùm ita eſſe,
deinde, etiamſi non ſit, mihi perſuaderi velim.* Reſpondet Marcus: *Quid
tibi ergò opera noſtra uſuſ eſt, num eloquentiâ Platonem ſuperare poſſumus?
Evolue diligenter ejuſ ſiſtrum, qui eſt de animo, ampliuſ quòd deſideres erit ni-**

hil. Subjicit Atticus: Feci mehercule, & quidem sapius, sed nescio, quo modo, cum lego, assentior, cum posui librum, & mecum ipse de immortalitate animorum capi cogitare, assensio omnis illa elabitur. Et audi Lucretium lib. 1:

Ignoratur enim, quæ sic natura animæ,
Nata sit, an contra nascentibus insinuetur,
An simul intereat nobiscum morte dirempta.

Ipse etiam Aristoteles, princeps ille & alpha philosophorum gentium, cum aliquando rectius de animæ perennitate sentiret, aliquantulum ita dormitavit, ut in utramque sententiam dubius inclinasse, sibique non satis constituisse, omnino censendus sit. De Galeni, Socratis, Senecæ, Ciceronis, aliorumque, dubitationibus, nihil dicam. His a viris summis, supraque laudem aliàs positis, cum, per naturam solam, ad solidam immortalitatis mentium nostrarum notitiam pervenire non licuerit; de aliis quid sperandum sit, judicare est facile. Imò, alii ex gentilibus, ii que satis aliàs cordati, exsertis verbis animæ immortalitatem negarunt, riseruntque; etiam, datamque operam insectarunt, quo nomine Aratum, Zenonem, Plinium, Epicurum, Lucretium, aliosque citare possumus. Adeo nimirum verè ait Salomo: *Quis est, qui, animam hominis ab anima jumenti immortalitate differre noscat?*

§. 37. Verum enim verò, quod hic nescit nuda humana ratio scilicet natura, scit & tradit divina revelatio scilicet scriptura. Ecce n. jam alteram etiam Salomonis propositionem, ubi de spiritu hominis expressè ita: *הַיְהוָה הָיָה לְמַעַל* ascendit ille, ille ipse, sursum; de jumenti spiritu a. sic: *הַיְהוָה הָיָה לְמַטָּה לְאָרֶץ* descendit ille, ille ipse, infra terram. Prolixus esse in his nobis non licet, & carent etiam verba difficultate, nisi quam eis peperere interpretes nonnulli, in præfixo ה, vocum עלה & ירדה, quod מטה טאה l. interrogandi particulam agnoverunt, redentes: *An ascendat, an descendat.* Et nihil quidem Atheos juvat ea versio, nos tamen, quando Salomonem attentius inspicimus, acquiescere eadem minimè possumus. Præfixum n. ה h. h. l. neutiquam est interrogativum sed demonstrativum. Urgemus pressèque tenemus, constantissimam omnibus in codicibus ה h. l. punctationem. Punctatur ה ante עלה cum ט, ante ירדה v. cum patach, sequente in litera radicali dagefch; hæc v. ה specificativi, nunquam interrogativi in sacris est punctatio. Ex affeio probat, & ratiusque; quàm ullus unquam alius persequitur Magnif. Dn. D. Varenius Gemm. Sal. à p. 18 ad p. 32. qui omnino pro nobis consulatur. Nos addimus, quod etiam vel maximè exemplum aliquod in sacris dari possit

Ad Praeclentem
DN. AUTOREM,
& Respondentem in Disputatione
de
ATHEISMO.

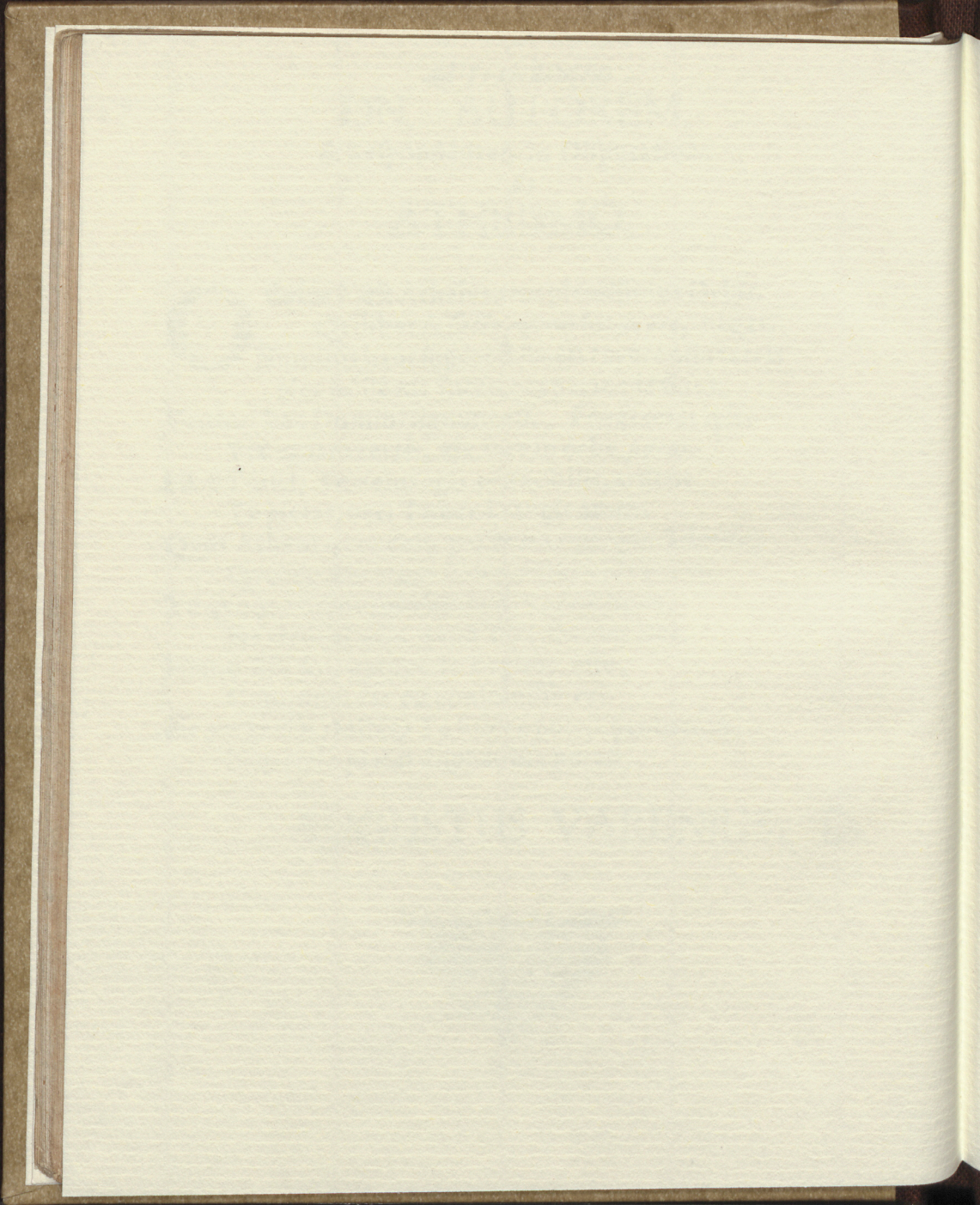
Odolor! est Atheis totus plenissimus Orbis.
Quilibet & factò, quod sonat ore, negat,
Numinis haut superest sancti reverentia terris
Nec facile his fuerit repperienda fides:
Venturi hoc Domini signum est. Prædixerat ipse.

Vix Agapen terris, vix fore in orbe fidem.
PRÆTORI, Te zelus agit prænobilis, ardens
Te pietas, veri Te benè tangit amor.
Quos Atheos quondam perstrinxerat ipse Salomo,
Qvo sapiens mage Rex nullus in orbe fuit,
Tu quoq; perstringis chartis & voce diserta.
Ne claudas aliis, quod Tibi constat iter.
Nemo sibi soli natum se cogitet esse,
Communi fas est consuluisse rei.
Sic pergas DOMINO Te sistere porrò probatum;
Non cælo pietas displicuisse potest.

AUGUSTUS VARENIUS, D.

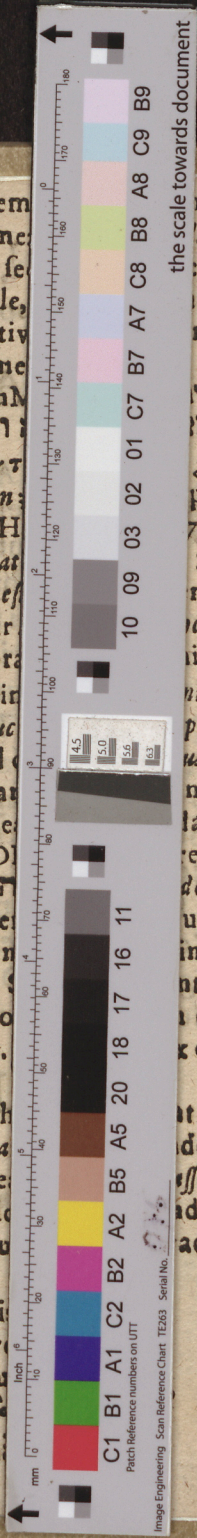

posset, ubi **ה שאלה** f. *interrogativum* eodem
 tam ante literam indageschabilem, h. e. cum kame
 bilem, & quidem radicalem, h. e. cum patach fe
 ctetur: ex eò tñ. non illicò reddatur probabile,
 strò qvoqve locò talem punctati **ה** interrogativ
 am. Sensum id poscere, non apparet; imò me
 rià ratione intelligatur. Rectè hinc R. Sal. Ben M
 fol. 47. notat: **ובאח כקמץ מפני אות הגרו**
He & **העלה** esse *He emphaticum, ac punctari per*
lem. R. D. K. hanc in rem vid. ap. *Mercerum*
Var. p. 32. Plures non cito; conf. autem & H
 ergò Coheleth dubitat, aut qværit: *AN ascendat*
ascendat Spiritus hominù, & descendat Spiritus bes
העלה לטה *ascendere sursum, non denotatur*
marum humanarum, neq; etiam innuitur, pra
cælum aspectabile, esse πρὸς f. receptaculum anir
 Geier benè monet, *etiam impiorum anima illuc*
de animabus hominum omnium agatur hïc,) sed
 dem, qvòd, ubi corpore excedunt, non pereat
 sum veluti ad Deum, in cælis habitantem, qv
 7. compareantq; coram tribunali & judiciò D
 omnium, qvæ egerunt, v. 14. **Contra** **אמר**
infra terram, valet corrumpi, perire, evanesce
sub terram defoditur, ac computrescit. Ita en
 notat *destrui, aboleri, Deut. 28. 52, Ez. 26. 11.*
 etiam *descendit, i. e. non sùstitur Deo in judicio*
 corrumpitur per resolutionem, *in terram, i. e.*
 potentià educta est.

§ 38. En ergò, qvàm & hïc fallatur Ath
 bat Salomonè de immortalitate animæ dubita
 negantem; invenit verò & sentit Salomonem e
 Quid proin restat jam, qvàm ut tandem confic
 propriò petentes jugulum & cor Atheo, tribu
 stro inflicis eidem istibus:

- I. Verè anima humana est immortalis
- II. Verè restat corporum nostrorum
- III. Verè futurum est extremum judicium

αὐτὸς δὲ τῶ καὶ αὐτῶ, τῶ δὲ δὲ ἡμῶν τῶ
αὐτῶ ἡμῶν ἰσῶ αὐτῶ

hic loci,
 agescha
 ch, pun
 tur, no
 nomali
 ordina
 סכלל
 ה h. e.
 guttura
 p. Dn. D.
 72. Non
 : QVOD
 m phrasi
 calis ani
 nis, supra
 nim, ut B.
 promiscue
 us earun
 nt, a sur
 lant, c. 12.
 reddituræ
 descendere
 us, qvòd
 interdum
 nti anima
 a corpore
 x quorum
 t & jacta
 dōq; eam
 sserentem.
 radiò ipsius
 acule no

Ad